

Osnovna šola Antona Aškercia Rimske Toplice – projektna skupina

DOMOVINA – VOJNA – OTROCI - LJUBEZEN

E- knjiga: Stisni roko v pest!

Rimske Toplice, marec 2011

E- knjiga: Stisni roko v pest!

Razvojni projekt Zavoda RS za šolstvo in Ministrstva za šolstvo in šport ob Šolskem letu knjige, 70. obletnici upora proti okupatorju in 20. obletnici neodvisnosti države.

Koordinatorica projekta mag. Milena Kerndl, Zavod RS za šolstvo

Naslov E-knjige: ***DOMOVINA – VOJNA – OTROCI – LJUBEZEN***

Avtorji: ***Projektna skupina Osnovne šole Antona Aškerc Rimske Toplice***

Mentorja: Špela Mišmaš, Franc Brečko

Gradivo uredila: Špela Mišmaš in Franc Brečko

Lektoriranje: Franc Brečko

Multimedijska izdelava knjige: Andrej Podpečan

Projektna skupina:

Brečko Franc, mentor projekta (*učitelj razrednega pouka, poučuje slovenščino in gospodinjstvo v 6. razredu, izbirni predmet SPH, knjižničar; učitelj svetovalec*)

Mišmaš Špela, mentorica projekta (*prof. sociologije in zgodovine, učiteljica OPB*)

Podpečan Andrej, multimedijska priprava (*prof. fizike in tehnike; poučuje fiziko in naravoslovje; učitelj mentor*)

Aškerc Hana, 8. b razred

Cajzek Katja, 8. b razred

Deželak Sara, 7. b razred

Dvorjak Sara, 7. a razred

Horjak Lucija, 7. b razred

Jazbec Manca, 8. b razred

Kališnik Nuša, 8. b razred

Klepej Barbara, 8. b razred

Knez Manca, 7. a razred

Kolman Jakob, 7. b razred

Pavčnik Saša, 7. b razred

Pinter Tilen, 7. b razred

Potokar Anja, 8. b razred

Rumbak Lana Maksima, 8. b razred

Senica Marija, 8. b razred

KAZALO

KAZALO	3
UVOD	5
I. sklop: pripovedno besedilo – Stane Terčak: Živi zid	8
ŠTEJERSKA IN PRIHOD 14. DIVIZIJE	8
PREBOJ ČEZ GRAČNICO	12
NA POHODU IN V ZASEDI	14
MOJI SPOMINI NA VOJNO	16
MOJI OTROŠKI SPOMINI	18
II. sklop: pripovedno besedilo – Karel Destovnik – Kajuh: Bosa pojdiva dekle obsorej, Samo en cvet, en češnjev cvet	20
KAREL DESTOVNIK – KAJUH	20
PESEM HUDIH VOJNIH DNI	22
KARLI IN NJEGOVI DVE LJUBEZNI	23
DVE LJUBEZNI	24
VOJNA	24
KO MISLIŠ, DA SI IN	24
DVE LJUBEZNI	25
LJUBEZEN NA PRVI POGLED	26
LJUBEZEN IN VOJNA	28
LJUBEZENSKA ZGODBA IZ ČASA VOJNE	30
ŽRTVE ZA SVOBODO	32
ZA SLOVENIJO	36
NENAVADEN ZAČETEK LJUBEZNI	38
LJUBEZEN DO DOMOVINE	40
III. sklop: film – Ne joči Peter (France Štiglič)	41
PISMO DEDKU	42
PISMO TETI	43
PETROVO PRVO PISMO TETI	44
LJUBINO PISMO TETI ANUŠKI	45
PISMO BABICI	46
NAŠI JUNAKI SO ODRASLI	48
SNIDENJE	49
IV. sklop – obisk spominskega obeležja	51
SPOMENIK PADLEMU KOMANDANTU 1. BATALJONA ŠERCERJEVE BRIGADE, LILJI BADOVINCU, KRAJ GRAČNICA, OBČINA LAŠKO	51
ILJIJA BADOVINAC	51

SPOMINSKO OBELEŽJE ŽIVI ZID, KRAJ GRAČNICA, OBČINA LAŠKO.....	52
ŽIVI ZID.....	56
DNEVNIŠKI SPOMINI MOJEGA PRADEDKA	58
BILI SMO ŽIVI ZID	60
DNEVNIŠKI ZAPIS	61
OTROCI ŽIVI ZID.....	62
OTROCI – ŽIVI ŠČIT NEMCEM.....	64
MOJI SPOMINI NA ŽIVI ZID	65
DNEVNIŠKE SANJE	66
PO POTI DOGODKOV IZ PRETEKLOSTI	67
<i>POGLED NA NAŠ PROJEKT.....</i>	<i>69</i>
<i>ZAKLJUČEK.....</i>	<i>71</i>
<i>LITERATURA IN VIRI.....</i>	<i>73</i>
 <i>DRUGI VIRI IN SPLETNE POVEZAVE.....</i>	<i>74</i>

UVOD

V letu 2011 praznujemo dve pomembni obletnici. Prva sega 70 let nazaj, v kruti čas 2. svetovne vojne. 27. aprila je v hiši književnika Josipa Vidmarja v Ljubljani padla odločitev o uporuh proti takratnim okupatorjem Slovenije. Udeleženi predstavniki takratnih naprednih gibanj so ustanovili Protiimperialistično fronto slovenskega naroda, ki so jo kasneje preimenovali v Osvobodilno fronto. Njen namen je bil organizacija oboroženega odpora proti okupatorju do končne osvoboditve Slovenije, po koncu vojne pa množično politično udelejštvovanje.

V spomin na ta pomemben dan naše zgodovine smo vsako leto praznovali dan Osvobodilne fronte, v času samostojne Slovenije pa je bil ta praznični dan preimenovan v dan upora proti okupatorju. Po dobrih štirih letih vojne vihre, trpljenja in številnih žrtev smo bili svobodni in v skupni državi Jugoslaviji. Okoliščine v tistem času nam niso bile dovolj naklonjene, da bi lahko že takrat imeli svojo samostojno državo, čeprav so mnogi o njej sanjali in si precej prizadevali, da bi se njihove sanje uresničile.

Druga pomembna obletnica je 50 let mlajša od prve in sega v leto 1991, ko smo bili Slovenci spet pred zelo pomembno zgodovinsko odločitvijo. Po dolgih stoletjih so se nam končno uresničile nekdanje sanje in večna želja: imeti svojo samostojno državo. Sanje so bile dovoljene tudi na dan razglasitve samostojnosti Slovenije, 25. junija 1991. Z naslednjim jutrom se je začel nov dan in za njim še naslednji, ki je bil začetek desetdnevne vojne za samostojnost Slovenije. In spet nam je uspelo. K popolni samostojnosti in neodvisnosti so, poleg enotnega in organiziranega upora v času 10 dnevne vojne, pripomogla tudi prizadevanja in dogajanja izpred 70 let. Takratna svoboda je pomenila korak bliže k samostojni državi.

25. junij je tako postal pomembne državni in narodni praznik, dan državnosti, letos že dvajseti.

V nas vedno bolj izginja domoljubje in realni odnos do pomembnih dogodkov, ki so pripomogli k ohranitvi našega naroda in razglasitvi samostojne države. Prav je, da se na takšen ali drugačen način spomnimo pomembnih mejnikov v naši zgodovini. Okrogle obletnice so še kako primerne, da temu posvetimo malo več pozornosti, naklonjenosti in časa ter da mlajšim generacijam omogočimo lažje razumevanje in vrednotenje dogodkov, ki se jih ob takih obletnicah spominjamo.

Tako smo se z veseljem odzvali povabilu Zavoda RS za šolstvo in Ministrstva za šolstvo in šport, da sodelujemo v razvojnem projektu, v katerem želimo na malo drugačen način prispevati k praznovanju Šolskega leta knjige, 70. obletnice upora proti okupatorju in 20. obletnice neodvisnosti države, in nosi skupni naslov E-knjiga: Stisni roko v pest! Ob pregledu razpisne dokumentacije za sodelovanje v razvojnem projektu, smo za realizacijo takoj videli možnosti, ki nam jih nudi domači šolski okoliš (prihod 14. divizije v naše kraje, njen preboj preko Gračnice in živi zid, pesmi partizanskega pesnika Karla Destovnika – Kajuha, ki je bil vodja kulturniške skupine 14. divizije, in film Ne joči, Peter).

Na osnovi branja pripovednega besedila, pesmi, ogleda filma, obiska zgodovinskega obeležja ter raziskovanja preko različnih drugih virov, so učenci v pogovoru in poustvarjanju izrazili svoje doživljanje, razumevanje, vrednotenje in empatijo do že precej oddaljenih, a za slovenski narod pomembnih zgodovinskih dogodkov. Za rdečo nit smo si tako postavili pomemben dogodek iz časa druge svetovne vojne (prihod 14. divizije na Štajersko), otroci med vojno (živi zid, skrb partizanov za otroke) in ljubezen (dve ljubezni: ljubezen do sočloveka (dekleta, fanta) in ljubezen do domovine). Našteto smo lahko odkrivali in zasledovali tako v pripovednem in pesniškem besedilu, ogledu filma in obisku spominskega obeležja.

Vsebine v E – knjigi so razporejene v štiri sklope, tako da so pri vsakem posameznem sklopu najprej predstavljena nekatera zgodovinska dejstva za razumevanje takratnega časa in dogajanja, sledijo pa nastala besedila ustvarjalnega komuniciranja in poustvarjanja s predstavljenimi vsebinami, v katerih se kaže doživljanje, razumevanje, vrednotenje in sposobnost empatije v takratni čas in dogodke. Predstavljene so s stališča in doživljanja ter pogledov različnih akterjev, za katere so like vzeli iz predstavljenih besedil in filma, ali pa so jih ustvarili sami in jih vsebinsko navezali na dogodke iz besedil in filma oz. lastnega doživljanja ob obisku spominskega obeležja in spominske prireditve. Posamezni sklopi in besedila so opremljeni še s slikovnim gradivom in povezavami na spletne strani in nekatere vire.

Delo je potekalo tako, da so bile učencem po predhodni predstavitvi projekta in motivaciji (naj raziščejo o njim dobro poznanem spominskem obeležju) predstavljene posamezne vsebine. Po predstavitvi besedil, filma in obiska spominskega obeležja, je potekal pogovor o njihovem doživljanju, videnju, razumevanju in vrednotenju... Vse skupaj je bilo podkrepljeno še s konkretnimi zgodovinskimi dejstvi s strani mentorjev ali na osnovi njihovega lastnega raziskovanja in vedenja. Nato so sami predlagali, ali pa sva usmeritve podala mentorja, najbolj ustrezen način poustvarjanja. Nastale poustvaritve so predstavili

ostalim članom projektne skupine, podali svoje vtise in mnenja, mentorja pa sva gradivo pregledala in uredila ter pripravila za oddajo v spletno učilnico.

V projektu je sodelovalo 15 učenk in učencev 7. in 8. razreda ter dva mentorja in :...

Franc Brečko in Špela Mišmaš

Slika 1: Spominsko obeležje pred Vidmarjevo hišo v Ljubljani (Vir: spletno mesto zasavje.org)

Slika 2: Knežji kamen iz časa ustoličevanja karantanskih knezov (Vir: sl.wikipedia.org)

Slika 3: Slovesen dvig slovenske zastave dan po razglasitvi samostojnosti (Vir: spletno mestoradiokrka.com)

I. sklop: pripovedno besedilo – Stane Terčak: Živi zid

ŠTEJERSKA IN PRIHOD 14. DIVIZIJE

6. aprila 2011 bo minilo 70 let, ko so v našo lepo deželo na sončni strani Alp nepovabljeno pridrvele tri tuje vojske (nemška, italijanska in madžarska). Njihovi voditelji so si jo razdeli po vnaprejšnjem dogovoru. 26. aprila je prišel v Maribor celo sam Adolf Hitler, ki je šefu civilne uprave za Spodnjo Štajersko ponovno naročil, naj mu to deželo »napravi spet nemško«.

Še v isti noči iz 26. na 27. april pa so se v Ljubljani, v hiši književnika Josipa Vidmarja, zbrali predstavniki mnogih tistih, ki se s tem nikakor niso hoteli strinjati in so sklenili, da se je potrebno okupatorjem upreti na vse možne načine, tudi z orožjem. In tako se je zgodilo. Z naraščajočim uporom novim oblastnikom se je povečal tudi pritisk okupatorjev nad nedolžnim prebivalstvom. Še toliko huje je bilo na Štajerskem, saj je ta del Slovenije za Hitlerja pomenil že del velikega nemškega tretjega rajha.

Načrtna germanizacija je potekala pospešeno. Naše ljudi s Štajerske so prisilno in načrtno izseljevali v druge kraje Jugoslavije ter na njihove domove naseljevali Nemce s Kočevskega in od drugod. V nemška delovna in koncentracijska taborišča so odpeljali na tisoče ljudi, zapirali in streljali so talce, pouk je bil obvezno v nemškem jeziku, morali so opravljati obvezno delo, ogromno štajerskih fantov so vpoklicali v nemško vojsko ...

Vse to prvim ilegalcem in partizanskim skupinam na Štajerskem ni dajalo veliko možnosti za razmah močnejšega odpora proti nemškemu okupatorju. Vodstvo slovenske partizanske vojske je kar dvakrat poskušalo z Dolenjske na Štajersko poslati večjo partizansko enoto, a vedno brez uspeha. Nemci so presneto dobro in močno varovali svojo takratno južno mejo.

Septembra 1943 je iz naših slovenskih krajev odšel italijanski okupator. Prej italijansko zasedbeno ozemlje so prevzeli Nemci, vendar so si partizani tu in tam izborili osvobodeno ozemlje, kjer so začeli vzpostavljati ljudsko oblast. Že julija istega leta je bila ustanovljena 14. partizanska divizija, za takratne razmere ena najbolj izkušenih in udarnih slovenskih partizanskih enot, ki se je izkazala v številnih vojaških operacijah na Notranjskem in na Dolenjskem. Prav njo so se odločili poslati na pomoč Štajerski in njenim maloštevilnim partizanskim enotam. Njen prihod naj bi pripomogel k večjemu in močnejšemu odporu proti nemški oblasti in vojski, trdneje povezal vse slovensko ozemlje in izvedel množično

mobilizacijo v partizanske enote ter s tem preprečil Nemcem nadaljevanje mobilizacije Štajercev v nemško vojsko.

6. januarja 1944 se je tako iz Suhorja v Beli krajini odpravilo na svoj legendarni pohod 1112 bork in borcev, ki so sestavljali Tomšičevo, Šercerjevo in Bračičevo brigado. Zaradi prejšnjih neuspehov prehoda čez Savo na Štajersko stran, so se odločili za daljšo in varnejšo pot preko Hrvaške. Ta je trajala cel mesec. V noči na 6. februar jim je uspelo pri Sedlarjevem prekoračiti Sotlo in končno priti na Štajersko, v sam nemški rajh. Umaknili so se v gozdove Bohorja in od tam uspešno napadli rudnik Senovo in druge objekte, ki jih je uporabljala nemška vojska.

Nemci so kaj hitro zaslutili prihod večje partizanske enote. Začeli so z obkoljevanjem, da bi jo uničili. V teh dneh se je začela še huda zima s snežnimi meteži in zelo nizkimi temperaturami. Po manjših bojih se je divizija z naporim nočnim pohodom umaknila z Bohorja na področje Okroglic pri Zidanem Mostu. Od tu se je po dnevu in pol prepotrebne ga počitka, zgodaj popoldne 12. februarja, spustila v dolino Gračnice. Njen namen je bil, da do noči počaka na primernih položajih nad Rimskimi Toplicami in se ponoči poda preko Savinje v Šmarjeti na področje Rečice pri Laškem, od tam pa nadaljuje pot na gozdnato planoto Dobrovlje. Nemci, ki so počasi že nadoknadili izgubljen čas zaradi zimskih razmer oteženem prestavljanjem svojih enot, so jim to preprečili, saj so že zasedli dolino Savinje med Laškim in Zidanim Mostom.

*Slika 4: Vir: knjiga Patrulja zvestobe
(avtor Zvone Kržišnik, foto J. Petek)*

*Slika 5: Vir: knjiga Pohod štirinajste
(avtor Lado Ambrožič-Novljan)*

Le dobra ura prednosti je enotam 14. divizije omogočila, da so lahko postavili zasedo v ozki soteski Gračnice, da bi zavarovali in omogočili diviziji preboj preko Gračnice na višje in bolj ugodne položaje na področju Lažiš nad Rimskimi Toplicami. Nemci, ki so prodirali po dolini Gračnice proti Jurkloštru, so slutili možnost partizanske zasede, zato so se poslužili najbolj

nizkotnega načina svoje zaščite. Za živi ščit so med potjo pobrali in uporabili otroke, ki so se ravno vračali z ogleda nemške propagandne kino predstave. Z njimi so prisilno obdali svojo predhodnico in tako naredili okrog sebe živi zid.

Obdani z otroki iz šole v Lokavcu so počasi in previdno prodirali po ozki soteski. Komandant 1. bataljona Šerčerjeve brigade Ilija Badovinac, ki je poskrbel za močno in dobro skrito zasedo, je bil nad videnim zaprepaden in pred zelo težko odločitvijo. Štele so minute, celo sekunde. Dobrih sto metrov višje, za ostrim ovinkom so enote prečkale most preko Gračnice in se vzpenjale v nasprotni breg. Kaj naj stori? Divizija mora v celoti preiti Gračnico in se povzpeti po strmem pobočju proti Lažišam, da si zagotovi ugodnejše položaje. Rezek pisk piščalke in že je po dolini pokalo, bobnelo in odmevalo. Žal so partizanske krogle nehote zadele tudi tri otroke. Eden je obležal mrtev, štirje pa so bili ranjeni. V mrzli soteski je za vedno ostal tudi komandant Ilija Badovinac, pri varovanju umika zadnjih partizanov iz zasede pa je bil smrtno zadet še komisar in njegov namestnik Martin.

Divizija je bila rešena. A časa za počitek in hrano ni bilo. Še ponoči je morala naprej, naslednji dan bi bilo že prepozno. Nemci so ji bili vedno bližje, njihovi načrti za obkolitev in popolno uničenje pa vedno bolj dodelani in uresničljivi. Divizijsko vodstvo je zdaj usmerilo že precej utrujeno divizijo proti Pohorju. Najhujši dnevi pohoda pa so šele prihajali. Skoraj do konca februarja so jih čakali vse težji pohodi in številni jurišni preboji iz nemških obročev. Mraz, lakota, slaba obutev, pomanjkanje streliva, utrujenost in izčrpanost, vedno več ranjencev in padlih, nenehni pritiski dobro opremljene in oborožene nemške vojske in hudi boji, so bili vsakodnevni spremljevalci tritedenskega pohoda po Štajerski. Med številnimi padlimi v hudih bojih je bil tudi vodja kulturniške skupine 14. divizije, partizanski pesnik Karel Destovnik – Kajuh. Star komaj dobrih 21 let je padel le pol ure hoda od rojstne hiše.

25. februarja je nemška vojska formalno končala svojo ofenzivo proti nekajkrat manj številčni in neprimerno slabše opremljeni 14. diviziji. Posamezni deli divizije so se pri umikanju na varne položaje še nekaj dni spopadali z manjšimi nemškimi oddelki. Njene razkropljene enote so se ponovno sestale in uredile 22. marca 1944 na Graški gori. Ugotovili so, da se je zbralo 548 partizanov. Na terenu in v bolnišnicah jih je bilo 132. Med skoraj dvomesečnim pohodom je imela divizija v bojih z nemško vojsko 367 mrtvih in pogrešanih. Precej partizanov je bilo zaradi izčrpanosti in hudih ozeblin nesposobnih, da bi še ostali v diviziji. Izgubljena je bila vsa tovarna živina, veliko opreme in težjega orožja. Divizija je bila hudo prizadeta, vendar se je kljub temu z njenim prihodom na Štajersko začelo novo obdobje v organiziranem uporju proti nemškemu okupatorju. Počasi si je opomogla in se dopolnila z novimi partizani in opremo. Do konca vojne je bilo še daleč, čakalo jo je še veliko

pomembnih nalog in težkih spopadov, preden je skupaj z ostalimi enotami partizanske vojske uspela pregnati tujega okupatorja s Štajerske in iz Slovenije. Svoje naloge je izpolnjevala vse do 15. maja 1945 in še dlje, dokler ni bila razpuščena in so se njeni preživeli borci lahko vrnil na svoje domove.

Vsem padlim in preživelim članom 14. divizije in ljudem, ki so ji bili naklonjeni in pripravljeni pomagati v najhujših časih pohoda in kasneje, gre velika zasluga, da so s svojo hrabrostjo, pogosto nadčloveškimi napori in herojskim pogumom za ceno lastnega življenja sebi in kasnejšim rodovom Slovencev zagotovili obstoj in čez 46 let samostojno državo Slovenijo.

<http://www.youtube.com/watch?v=D4-p-mKWNqM>

Franc Brečko

PREBOJ ČEZ GRAČNICO

Po napornem celonočnem pohodu smo bili povsem izmučeni. Ledeni snežni meteži so nas in živali še dodatno zdelali. Potrebni smo bili dobrega okrepčila in počitka. Kar precej živali je omagalo, nekaj celo poginilo. Malo smo zadremali po hlevih in podih. Bolničarke smo zjutraj za silo previle nekaj ranjencev in oskrbele žulje in ozeblina. Pridobili smo nujno potrebno prednost za počitek. V dnevu in pol smo se za silo uredili in najedli.

Po nekaj dneh sneženja se je naredil jasen, a zelo mrzel dan. Že okrog enih je prišel ukaz za odhod. Vzpenjali smo se po visokem snegu proti Lovrencu. Tam se je pot prevesila navzdol, v dolino Gračnice. Že po dobri uri smo prišli do gostilne ob Gračnici. Imeli smo srečo, Nemcev še ni bilo v dolino. Prehiteli smo jih. A kaj kmalu so naše predhodnice javile, da že prodirajo po soteski. Baje so malo pred našim prihodom v gostilno pripeljali pivo. Namestnik komandanta divizije Luka je vsega odkupil in ga začel deliti mimoidočim. Ti so svojo pot nadaljevali preko mosta in se po ozki stezi vzpenjali v nasprotno strmino. V snegu in na zmrzli podlagi jim je drselo, zato je prehod potekal počasi. Komandant je naročil Iliji: »Za vsako ceno morate zadržati Nemce, dokler ne bo cela divizija čez Gračnico in na varnem.« Ilija Badovinac je povedel svoj bataljon Šercerjeve brigade v zasedo nad sotesko Gračnice. Enote so neovirano nadaljevale prehod.

Del štaba in nekaj bolničark smo ostali pri gostilni in spremljali prehod. Kaj kmalu smo zagledali v bližini mosta predhodnico. Tudi oni so opazili kolono, ki se je vila po bregu. Prvi hip se ni nič zgodilo. Nemci so bili presenečeni in jezni, da smo jih prehiteli. Niso računali, da se bodo znašli pred celo divizijo. Predhodnica je bila zapisana smrti. »Le kaj čaka Ilija?« je bil nervozen namestnik Luka. Takrat se je tudi nam posvetilo. Nemci niso bili sami. Na čelu smo zagledali manjše postave, najbrž otroške. Bili smo šokirani. Kaj zdaj? Hip za tem je po dolini že ropotalo in bobnelo. Od vseh okoliških vrhov je grozno odmevalo. »Menda ja pazijo na otroke?« sem v strahu za njih komaj izjecljala. »Če bo le možno, jih pokličite!« je ukazal Luka in dodal: »To so naši otroci!« Strelji so postajali redkejši. Nekaj partizanov je izkoristilo priliko in so z mosta glasno klicali otroke. Ti v svoji zmedenosti najprej niso vedeli, kaj sploh hočejo. Počasi in previdno so vstajali in pretekli oba mostova. Pri gostilni so bili na varnem. Dvema se je že na daleč videlo, da sta ranjena. Hitro smo skočile do njiju, ju odvedle v gostilno in obvezale. Lažje ranjena sta bila še dva otroka. Še vedno v smrtnem strahu so otroci ugotovili, da eden od sošolcev manjka. Nismo mogli ponj, bilo je prenevarno.

Streljanje je spet pridobivalo na svoji moči. Najbrž je za predhodnico že prišla glavčina, ki je zavzemala ugodnejše položaje na nasprotnem pobočju. Od tam so tolkli po naši zasedi. »Še nekaj minut naj zdrže, pa bo,« je bil zaskrbljen namestnik komandanta. Otrokom je naročil, naj gredo brž domov, dokler je še varno in ni pretemno. Oni bi še ostali, saj toliko partizanov svoj živi dan niso videli, kaj da bi bili sredi bitke. Naša prisotnost jim je odganjala strah in jih hrabrila.

Sredi močnega streljanja so še zadnji partizani s komoro prečkali most in se povzpeli v nasprotni breg. Po soteski se je mračilo. Zasedi so po kurirju sporočili, da se lahko umakne. Kmalu so nas dohiteli. Na nosilih so nosili mrtvega komisarja Martina. Njihove motne oči so istočasno kazale žalost, jezo in srd. S težavo so komandantu javili, da je na cesti v soteski za vedno ostal njihov priljubljeni komandant Ilija. Niso ga mogli rešiti. Prav tako niso mogli rešiti enega od otrok. Izkrvavel je na robu ceste.

Preboj nas je izčrpal, a časa za počitek ni bilo. »Tako naprej!« se je glasil ukaz. Načrtovani nočni prehod Savinje v Šmarjeti so nam preprečili Nemci, zato je bila naša nova smer Pohorje. Na poti nikakor nisem mogla pozabiti današnjega prizora. Tako podlega dejanja ni izvedel še nihče. Da bi sebe zavarovali pred nami, so se šli obdat z nedolžnimi otroki. Mar so bili otroci krivi, da smo se odrasli šli vojno?

Anja Potokar

Slika 6: Živi zid; Božidar Jakac (Vir: knjiga Živi zid, Stane Terčak)

NA POHODU IN V ZASEDI

Vso noč smo bili na pohodu. Gozdovi so bili zameteni in zazibani v dremotno spanje. Oster veter nam je bičal ledene snežinke v obraz. Razvil se je pravi snežni metež. Obleka na nas je bila vsa zmrzla, živali so padale, saj so jih ostre snežinke oslepile. Bile so popolnoma izmučene. Marsikdo se je za trenutek ulegel na tla, da bi se vsaj za nekaj minut malo zaščitil pred ostrim bičanjem. Zaradi premalo počitka in hrane smo bili že zelo utrujeni in zaspani. Čakati nismo smeli. Naslednjo noč bi bilo za premik že prepozno. Končno smo prišli proti jutru na cilj. Bila je še tema. Zavetja smo si poiskali po hlevih in podih. Veter je počasi pojenjal. Le na odprtih posekah je še vedno žvižgalo in nosilo cele oblake zmrzlih snežink. Za seboj je puščal zamete, ki so bili visoki tudi po dva metra.

Drugi dan zjutraj se je pokazalo modro nebo. Mrzlo in jasno dopoldne je bilo še namenjeno počitku. Malo smo se pogreli, najedli in uredili. Že zgodaj popoldne je prišel ukaz za zbor. Morali smo naprej. Najprej smo se vzpenjali navzgor, nato pa nas je pot vodila v dolino in kaj kmalu smo prišli do visoke nove stavbe, na kateri je pisalo »Volksschule«. Otrok in nemškega učitelja ni bilo. Izvedeli smo, da so odšli v dolino na ogled nekega filma. Nadaljevali smo pot in prišli do Gračnice. Tu je morala divizija čez most in v nasprotni breg, kjer bi počakala do večera. Nato bi se spustila do Rimskih Toplic, prečkala Savinjo in se povzpela na Rečico, od tam pa proti Dobrovljam. Toda prvotni načrt so nam preprečili Nemci, ki so že zasedli dolino Savinje in so prodirali proti nam. Tako so nam sporočile naše ogledne patrolje.

Naš bataljon je bil zadolžen, da pripravi zasedo v ozki soteski in tako zavaruje prehod divizije čez most. Kmalu so na cesti zagledali predhodnico. Bili so vedno bliže mostu, naš komandant Ilija pa se ni mogel odločiti. Dolgo je opazoval predhodnico skozi daljnogled. Kmalu smo tudi mi videli, kaj je narobe. Spredaj in ob nemških vojaki so korakali otroci, najbrž tisti, ki so šli na ogled filma. Kako podlo! Napetost je naraščala, mi pa smo še vedno čakali na dogovorjen znak za napad. Kako se bo odločil Ilija? Še nekaj deset metrov in bo prepozno. Rezek žvižg piščalke je pretrgal morečo napetost v mrzli in temačni soteski. Streljati smo morali previdno in natančno, da ne bi zadeli otrok.

V soteski je za trenutek nastala prava zmeda. Otroci in vojaki so si iskali zavetja. Za nekatere je bilo že prepozno. Po nekaj minutah je bil prvi del bitke končan. A zadržati smo morali še kolone, ki so prodirale za predhodnico. Divizija še ni bila v celoti na varnem. V kratkem predahu so partizani pri mostu poklicali otroke in ti so stekli k njim. Upam, da so se

vsi srečno rešili. Nemci so že lezli v nasprotni breg in začeli od tam streljati po naši zasedi. Nismo jih smeli spustiti do mosta. Kmalu je prišel ukaz za umik. To je pomenilo, da je divizija na varnem. Naš komandant Ilija, znan po svoji hrabrosti, se je spustil do ceste in želel pobrati nekaj brzostrelk. Ni se vrnil, ostal je na cesti. Previdno smo zapuščali svoje položaje in se umikali za divizijo. Komisar Martin, ki je zdaj prevzel vlogo komandanta, je varoval umik do zadnjega borca. Na čistini mu je spodrsnilo, pobral se je, zakrilil z rokami in spet padel. Poznali smo take vrste padec. Nekako nam je uspelo, da smo ga povlekli na varno. Na hitro sem ga obvezala, a žal ni pomagalo. Kmalu je izdihnil. Tako smo v dobri uri izgubili oba, svojega komandanta Ilijo in komisarja Martina.

V vojni ni bilo časa za žalost, le v duši se je nabiralo čedalje več bolečine, jeze in prezira do okupatorja. Ranjeni in mrtvi so bil naš vsakdanji spremljevalec. Kmalu smo dohiteli divizijo. Časa za počitek ni bilo veliko. Tudi za pripravo hrane ni bilo časa. Takoj smo morali naprej. Jutri bi bilo že prepozno. Zdaj so nam bili zasledovalci že preveč za petami. Svojo pot smo nadaljevali v drugo smer kot je bilo predvideno. Vodstvo divizije se je odločilo, da se usmerimo proti Pohorju.

Barbara Klepej

*Slika 7: Pohod in preboj 14. divizije čez Gračnico, 12.2.1944
(Vir: knjiga Pohod štirinajste, Lado Ambrožič –Novljan)*

MOJI SPOMINI NA VOJNO

Bila sem stara okrog šest let. Živeli smo bolj na samem, visoko pod Lovrencem. Na vrhu stoji cerkev svetega Lovrenca, v maju pa lahko tam okrog občudujete vse polno lepih modrih encijanov. Moja sestra in brat sta starejša in sta hodila že v šolo. V dolini, v Lokavcu, so ob začetku vojne Nemci postavili povsem novo in visoko šolo. Kar izstopala je s svojo belino in velikostjo. V njej je poučeval učitelj, ki je govoril v nekem drugem jeziku kot smo ga uporabljali doma. Skupaj s starši smo doživljali lakoto in revščino. Iz dneva v dan je postajalo hujše. Vojna je trajala že tretje leto.

K nam so včasih podnevi prišli iz doline oboroženi vojaki. Poleti so posedeli pred hišo, pozimi pa so se v hiši pogreli. Jaz sem se jih zelo bala, saj so govorili v nekem čudnem jeziku, ki ga nisem razumela. Vedno sem se skrila v kamro. Baje so spraševali po partizanih. Mama je vedno, ne vem kje, našla kaj, da jih je postregla, oče pa je iz kleti prinesel jabolčnik in slivovo žganje. Tega so sploh oboževali, še posebej, če so bile v njem namočene encijanove korenine. Na večer in ponoči pa so kdaj pa kdaj prišli tudi drugi ljudje, eni brez pušk, drugi z njimi in slabo oblečeni. Na kapah so imeli nekakšne rdeče zvezde. Ti so govorili po naše in so spraševali o onih drugih vojakih. Tudi njim je mama vedno postregla. Z njimi sta bila oba z očetom veliko bolj prijazna. Oče je včasih zvečer tudi kam izginil za nekaj ur. Videla sem, da je iz skrivališča vedno nekaj vzel in odnesel. Tisto so ponavadi prinesli ljudje brez pušk in kap z zvezdo na njej. Nisem razumela, za kaj sploh gre. Brat in sestra sta mi zabičala, naj o tem nikomur ne govorim. Za nobeno ceno.

Moralo je biti nekje v začetku februarja. Že nekaj dni je snežilo. Snežni meteži so naredili visoke zamete. Šele čez nekaj dni je proti jutru nehalo snežiti in pokazalo se je jasno nebo. Zunaj je bilo zelo mrzlo. Mama je zakurila v peč in se spravila k peki kruha. Brat in sestra sta odšla zgodaj od doma, učitelj jih je odpeljal v bližnjo tovarno na ogled nekega filma.

Ležala sem na topli peči, z mize pa je že dišalo po svežem kruhu. Le kje je mama še našla kaj moke? Kar naenkrat sem zaslišala zunaj pasji lajež. Naš Muri ni lajal kar tja v en dan. Skozi okno sem zagledala, kako se po stezi vali dolga kolona ljudi. Celo konje in mule so imeli s seboj. Tudi mama in oče sta ostrmela. Kaj hitro so bili prvi že pri naši hiši. Nekdo je potrkal in nekaj jih je vstopilo. Videti so bili že precej izmučeni. Takoj sem jih prepoznala. Na kapah so imeli rdeče zvezde. Torej ni treba, da se jih bojim. Vseeno sem se še bolj stisnila v kot na peči. Nekaj jih je pristopila in položilo svoje roke na toplo peč. Slišala sem, da so očeta spraševali o onih drugih vojakih brez zvezd na kapi in o poti v dolino. Zavohali in

zagledali so kruh na mizi. Mama je takoj vzela nož in narezala nekaj debelih kosov, oče pa je prinesel jabolčnika in žganja. Na hitro so vsak nekaj spili, kruh pa so vzeli s seboj. Rekli so, da se jim zelo mudi. Kolone mimo hiše ni in ni zmanjkalo, Muri pa je še kar bevskal. Njegov lajež je bil že čisto hripav.

Bilo je že pozno popoldne. Mamo in očeta je skrbelo kod hodita tako dolgo brat in sestra. Kar naenkrat se je iz doline zaslišalo bobnenje. »Pa so se udarili,« je dejal oče. »Menda jim bo ja uspelo,« je dodala mama in preseče pogledala v bohkov kot. Kar nekaj časa je bobnelo in odmevalo, malo pojenjalo in spet začelo. Mamo in očeta je čedalje bolj skrbelo, za njih in za naša dva.

Skoraj mračilo se je že, ko se je Muri spet oglasil. Tokrat bolj prijazno. Poznal je prišleka. Bila sta moja sestra in brat. Nismo mogli počakati, da bi prišla v hišo. Vsi trije smo stekli ven in proti njima. Oče in mati ju nista nehala objemati. Mama je vmes jokala. Ne vem, zakaj? Bila sta vsa bleda in prestrašena. Šele čez čas, ko sta se malo ogrela in popila topel čaj, sta začela pripovedovati, kaj se jim je zgodilo na poti domov. Tuji vojaki so jih na silo vzeli za svoj ščit. Tik pred mostom so padli v partizansko zasedo. Komaj so se uspeli rešiti. Nekaj je bilo ranjenih, baje eden mrtev, nista vedela točno.

Streljanje v dolini je ponehalo, zunaj pa se je naredila tema. »Uspelo jim je,« je nekako vesel rekel oče. Kaj in komu je uspelo, se mi ni niti sanjalo. Bila sem premlada, da bi vedela, kaj se gredo odrasli. Malo bolj sem vse skupaj razumela, ko sem tudi jaz začela hoditi v tisto novo in veliko šolo v Lokavcu. Ampak takrat nas je učila učiteljica, ki je govorila po naše. K nam pa ni bilo več niti enih niti drugih čudnih vojakov, tistih brez zvezd in tistih z zvezdami na kapah.

Lucija Horjak

*Slika 8: Poslopje nekdanje osnovne šole v Lokavcu
(vir: spletno mesto 4321.co.il)*

*Slika 9: Cerkev sv. Lovrenca nad Lokavcem
in Okroglicami(vir: picasaweb.google.com)*

MOJI OTROŠKI SPOMINI

Danes sem že precej v letih, takrat pa sem bila otrok, ki še niti dobro ne ve sam zase. Vendar se tega dogodka spominjam, kot bi bilo včeraj. Naša hiša je stala v ozki soteski tik nad potokom in cesto. Še poleti je malokdaj za dolgo v njo posijalo sonce, pozimi ga skorajda nikoli. Strmi bregovi na obeh straneh so bili v glavnem porasli s slabim gozdom in grmovjem in redkimi travnatimi jasami. Ob Gračnici je bilo pod hišo le malo ravnine za njivo. Nismo poznali razkošja, komaj smo se prebijali iz dneva v dan.

Tistega februarja je že nekaj dni snežilo, snega je bilo kar veliko in veter, ki je tulil po dolini, je delal visoke zamete. Držali smo se na toplem, jaz najraje na peči. Mraz je z vsakim dnem bolj pritiskal, Gračnica je bila na določenih mestih že skoraj zaledenela. Neko dopoldne sem na zaledenem oknu z roko naredila majhno luknjico. Na cesti sem videla skupino otrok z učiteljem. Zaviti v svoja borna oblačila so šli proti Rimskim Toplicam. »Le kam jih vleče v takem mrzlem vremenu?« je jezno vprašala mama. Oče, ki je na klopi ob peči pletel košaro iz šibja, je zlobno pripomnil: »Spet jih bodo »futrali« z nemško propagando.« Nisem vedela, kaj je s tem mislil. Pri tem je tudi ostalo.

Po kosilu, jedli smo kislo repo in pečen krompir, sem baje na peči malo zadremala. Moralo je biti že kar pozno popoldne. Kar naenkrat je oče planil v hišo, bil je v hlevu, kjer je krmil koze, in ves zaprepaden dejal: »Nemci gredo po dolini. Naše otroke peljejo s seboj. Za ščit so jih vzeli, barabe švabske!« V tem sem se zbudila in hotela k oknu, ki se je že zdavnaj odtalil lepih ledenih rož, da bi pogledala na cesto. Oče me je zadnji hip ujel in zavpil: »Nikar! Ni pametno, da nas vidijo ob oknu.« Ni še minilo niti pet minut, ko je zunaj zaropotalo. Kaj takega se v naši dolini še ni zgodilo v teh treh letih vojne. Zelo sem se ustrašila in začela jokati. V hiši se je vse treslo od strašnega bobnenja. »Norci! Saj bodo še pobili te nesrečne otroke.« je bentil oče. Tudi mama je bila vsa preplašena. Prekrižala se je in začela moliti. Zaslišali smo, kako je nekaj svinčenk zapraskalo po našem zidu. Po nekaj minutah je streljanje poenjavalo, mimo naše hiše pa so se začeli vzpenjali v breg oboroženi vojaki. Nekdo jih je priganjal v nekem čudnem jeziku, ki ga nisem razumela. Taki vojaki so se že večkrat oglasili pri nas in vedno nekaj očeta spraševali. Tokrat niso prišli v hišo. Oče me je pograbil in ukazal: »Skrijmo se v zadnjo kamro! Tam bo bolj varno. Zunaj bo še pravi hudič!« In res, dobro smo se skrili v kamro, že je zaropotalo z jase nad našo hišo. Še vedno sem jokala. Mama me je stiskala k sebi in me tolažila: »Ne jokaj, saj bo vse dobro.« Sama pa je prav tako tiho hlipala in si s predpasnikom brisala solzne oči, čeprav tega v temni kamri

nisem videla. Zdelo se mi je, da smo celo večnost v tisti majhni, zatohli kamri. Strelji so bili vse redkejši. Dokler ni povsem potihnilo, nismo šli iz nje. Skoraj tema je že bila, ko so se tuji vojaki vračali mimo hiše. Nihče ni vstopil. Oddahnili smo si, vendar niti oče, niti mati tisti večer nista šla več ven. To noč sem po dolgem času spala v njuni postelji.

Šele leta kasneje sem prav dojela, kaj se je tisti dan zgodilo v naši soteski. Velikokrat sem šla s šopkom cvetja v rokah k bližnjemu spomeniku, kjer so pokopali padlega partizana. Bil je komandant. Kasneje so postavili še lep spomenik otrokom, ki sem jih tistega dopoldneva videla skozi majhno luknjico na zaledenem oknu naše hiše. Žal eden od njih bitke ni preživel, štirje pa so imeli to srečo, da so bili le ranjeni. Še vedno se vračam v rojstni kraj in na mesto edine bitke v naši dolini v času vojne, v kateri so se nemški vojaki obdali z otroki iz naših vasi.

Sara Dvorjak

II. sklop: pripovedno besedilo – Karel Destovnik – Kajuh: Bosa pojdiva dekle obsorej, Samo en cvet, en češnjev cvet

KAREL DESTOVNIK – KAJUH

Med udeleženci pohoda 14. divizije na Štajersko je bil tudi pesnik Karel Destovnik – Kajuh, ki je z divizijo tako prišel v svoje domače kraje, v okolico Šoštanja. Zaradi neprestanih pohodov, hudih bojov ter pomanjkanja hrane in počitka je bil že precej izčrpan. Po preboju čez Zavodnje je divizija pozno popoldne, 22. februarja 1944, zasedla raztresene domačije na sektorju Topolšica – Bele Vode –Šentvid. Kulturniška skupina je bila pri Žlebniku nad Zavodnjem. Pred odhodom k Žlebniku se je Kajuh nekaj časa zadrževal pri Banku, kjer je bil divizijski štab.

»Ta večer smo prvič po dolgem času pošteno jedli,« je pripovedoval o poslednjem srečanju s Kajuhom Matevž Hace, »bil je namreč pustni torek. Nekaj časa je sedel med nami tudi Kajuh. Sedel je za pečjo in si grel premrle roke. V obraz je bil shujšan in zaraščen.«

*»Danes je bil pa hudirjev dan. Pa tako blizu mojega doma,« je dejal Kajuh. Gospodinja je delala krofe. »Sezuj se in na peč pojdi, da se pogreješ,« sem mu rekel. »Eh, kaj bi se sezuval, bom šel kar za ostalimi k Žlebniku, saj je že za vas sobica premajhna!« »No,no, kar lezi, za tebe bo pa že še prostora,« sta mu dejala Luka in Kodrič. »Bom kar šel, za silo sem se že okrepčal. Jutri pa se zopet vidimo. Lahko noč!« To je rekel in odšel... **

(*Iz knjige Kajuh, Zbrano delo, Pesmi; stran 137 in 138.)

Med počitkom pri Žlebniku je člane štabne patrolje in kulturniško skupino presenetila nemška patrolja. Pri preboju iz hiše je pod streli za vedno omahnil tudi njen vodja Karel Destovnik Kajuh. Bil je star komaj dobrih 21 let. Kulturniška skupina je bila tako v nekaj dneh ob tri svoje člane (Belač, Špik, Kajuh).

V partizane je prišel Kajuh avgusta 1943 po dvoletnem ilegalnem delu v Ljubljani, kamor se je umaknil iz rodnih krajev, saj so ga Nemci leta 1941 enkrat že zaprli. V Ljubljani si je bil čustveno zelo blizu s Silvo Ponikvar, ki jo je zaradi ilegalnega dela in sodelovanja v NOB italijanski okupator kar dvakrat zaprl. Iz tega silnega čustva do Silve je nastal cikel ljubezenskih pesmi.

Njegove revolucionarne in preproste ljubezenske pesmi so bile med slovenskimi partizani zelo priljubljene. Z njimi je skušal mobilizirati vse sile za boj proti okupatorjem in vlivati vero v ponovno svobodno življenje. Med številnimi drugimi partizanskimi pesmimi je napisal tudi Pesem 14. divizije, ki jo je uglasbil Marolt – Špik in je postala himna divizije.

http://sl.wikipedia.org/wiki/Pesem_XIV._divizije

Iz cikla ljubezenskih pesmi sta sigurno vsem poznani Bosa pojdiva dekle obsorej in Samo en cvet, en češnjev cvet, v katerih se prepletajo ljubezenska čustva do ljubljene dekleta in ljubezen ter sočutje do vseh trpečih, zaprtih in padlih za svobodo.

Franc Brečko

Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
bosa pojdiva prek zemlje trpeče,
sredi razsanjanih češnjevih vej
sežem ti nežno v dlani koprneče.

Beli so, beli so češnje cvetovi,
temni, pretemni so talci grobovi.
Kakor ponosni galebi nad vodo,
taki so pali za našo svobodo.

Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
bosa pojdiva med bele cvetove,
v krilo nalomiva češnjevih vej,
da jih poneseš na talcev grobove. *

*Slika 10: Kajuh nekaj dni pred smrtjo, februarja 1944
(Vir: knjiga Patrulja zvestobe; avtor Zvone Kršičnik; foto J. Petek)*

Samo en cvet, en češnjev cvet,
dehteč in bel
odlomi, moja draga!
Ne bom ga za klobuk pripel,
ne bom ga v gumbnico si del,
odlomi ga, odlomi, draga!

Jaz bom ljudem poslal ta cvet,
vsakomur, ki na križ pripet
trpi v pomladi tej ...
In glej, ta drobni češnjev cvet
bo v njih izbrisal malodušja sled
in spet razžaril tožni jim pogled.

Samo en bel, en češnjev cvet
odlomi, moja draga,
saj veš, kako vsak tak pozdrav
človeku za rešetakami pomaga. *

(*Iz knjige Kajuh, Zbrano delo, Pesmi;
stran 209.)

Slika 11: Cvetoča češnja (Vir: klubgaia.com)

Slika 12: Žlebnikova domačija, kjer je padel Kajuh
(Vir: knjiga Kajuh, Zbrano delo, Pesmi)

<http://www.youtube.com/watch?v=HA2ron7zRF0>

http://sl.wikipedia.org/wiki/Karel_Destovnik_-_Kajuh

PESEM HUDIH VOJNIH DNI

Oj vojak,
ki se za našo domovino ti boriš!
Le glej, da ti nam ne zaspíš!

Brani svojo domovino
z dvignjeno glavo,
kajti naš dom je to!

Žene prosijo ter molijo:
O Bog, daj da bi prišel moj mož domov lepo,
in da se mu pripetilo nikdar kaj ne bo!

Otrok joka, prosi:
Ata, ata, le kje si ti?
Jaz zelo trpim, tebe pa nikoder ni!

Vojak pa žalostno vzdihuje:
Oh, le kje je moj zlati dom?
Kako je moja žena?
Ali je z drugim poročena?
Kako pa moj otrok?
Ali mu je že zrasel prvi zob?

Vsi nestrpno čakajo,
kaj pripetilo se še bo!
Le kaj, le kdaj?
To videlo se bo!

Anja Potokar

KARLI IN NJEGOVI DVE LJUBEZNI

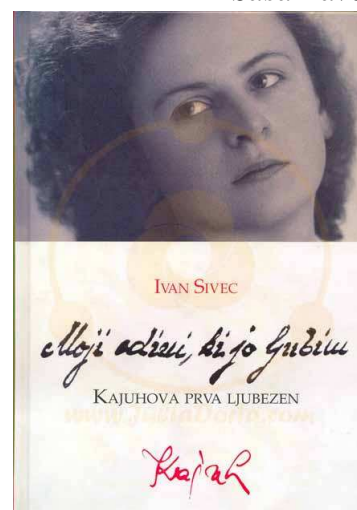
Pravijo, da je ljubezen slepa. Ko si zaljubljen, ne vidiš ničesar drugega kot le osebo, ki jo ljubiš. Med vojnimi časi pa je bilo drugače. Če si bil zaljubljen, nisi mogel biti brezskrbno zaljubljen, saj je po domovini divjala vojna in nisi vedel, kdaj bo nekoga, ki ga ljubiš, zadel strel iz puške in ga ne bo nikoli več ob tebi. Pravijo tudi, da ko si zaljubljen, besede kar same letijo v verze in rime. Tudi v vojnem času so mnogi svoja občutja zlili v pesmi.

Karli (Karel Destovnik – Kajuh) se je zaljubil v Silvo (Silva Ponikvar) v času svojega ilegalnega dela v Ljubljani. Italijani so jo sumili sodelovanja z Osvobodilno fronto in partizani, zato so jo kar dvakrat zaprli. Pesmi Bosa pojdiva, dekle, obsorej, in Samo en cvet, en češnjev cvet, sta prav tako kot še nekatere druge, nastala iz močne ljubezni do nje. Vsebine pesmi se prepletajo z ljubeznijo do rojakov, ki so v boju za svobodo že izgubili svoja življenja. Te pesmi ji je Karli pošiljal v zapor in so obema dajale novih moči, da sta v tistih težkih časih lažje prenesla nasilno ločitev.

Fant v pesmi vabi svoje dekle, da gresta bosa prek trpeče zemlje in nalomita cvetočih češnjevih vej, ki jih bo njegovo ljubljeno dekle poneslo na grobove talcev. Skrbelo ju je za domovino in rojake, skrbelo ju je drug za drugega in usodo njune ljubezni ter za usodo domovine. Prav ljubezen jima je vlivala iskro upanja v njunem težkem in nevarnem življenju. Zelo pa sta spoštovala in ljubila tudi svojo domovino. Tej ljubezni sta dajala celo prednost pred njuno osebno ljubeznijo.

V današnjih časih si lahko zaljubljen in ni potrebe, da bi te skrbelo, da se bo ljubezen končala na načine, kot se jih je mnogo končalo med vojno. Čeprav smo svobodni in nam ne grozi vojna, moramo v svojem srcu delček ljubezni vedno nameniti tudi svoji domovini.

Saša Pavčnik

Slike 13 do 16: Kajuh in njegovi ljubezni (Vir: razglej.se, gradiva.txt.si, jukiadoria.com, slovenci.mojforum.si)

DVE LJUBEZNI

V deželi je divjala vojna. Fant Matej je zelo ljubil svojo punco Marijo. Ljubil pa je tudi svojo trpečo domovino. Tako je ljubezen do Marije združil z ljubeznijo in spoštovanjem do vseh, ki so že žrtvovali svoja življenja v tej kruti vojni. V majskem jutru je svoje dekle povabil, da gresta bosa preko zemlje trpeče, nalomita cvetočih češnjevih vej in jih poneseta na grobove padlih za svobodo. Na ta način bosta izrazila svojo ljubezen in spoštovanje do žrtev, do domovine in lastnega naroda.

Med vojno, ko je bila ogrožena domovina in njen narod, je morala osebna ljubezen pogosto dati prednost dolžnosti in ljubezni do domovine. Nepredvidljiv čas ni bil naklonjen tesnejšim ljubezenskim zvezam. Tudi v pesmi Bosa pojdiva, dekle, obsorej govori pesnik o tej dvojni ljubezni, ljubezni fanta do dekleta in ljubezni, hvaležnosti ter spoštovanju vseh, ki so darovali svoja življenja, da bosta onadva lahko nekoč resnično uživala pravo ljubezen in lepše življenje.

Ljubezen je vrednota, ki daje smisel življenju, ljubezen do domovine pa daje upanje za svetlejšo ter lepšo prihodnost v življenju. Svoj narod in svojo domovino moramo spoštovati, ceniti in imeti radi. Žal se tega prav zavemo šele v hudih časih, ko je njuna svoboda ogrožena.

Lucija Horjak

VOJNA

Zunaj je mraz,
kriki in strah.
V nas je tesnoba.

Dovolj je morije,
vojna vse ubije!
Le kje je svetloba?

Le kdaj bo spet mir?
Okrog nas je nemir
in v srcih grenkoba.

KO MISLIŠ, DA SI IN

Veliko hudega je na svetu:
vojne, lakote, bolezni...
A sam ne zmoreš skozi njih-
brez ljubezni.

Lahko si bogat,
vladar ali prvi vojak,
ter misliš,
da je sreča samoumevna;
a prav z ljubeznijo
je sreča najbolj spevna.

Lana Maksima Rumbak

DVE LJUBEZNI

Kot že marsikatero jutro sem se tudi to jutro prebudila zaradi eksplozije bombe, ki je padla na hišo v soseščini. Sploh nisem bila vznemirjena, saj so bili bombni napadi že del našega vsakdana. Potihoma sem vstala in prebudila njega, ki je z žalostnimi in prestrašenimi očmi zrl vame. Sklonil se je k meni in mi nekaj zašepetal na uho. Nasmejala sem se in mu pokimala. A že v istem hipu sva zaslišala pred vrati neznane glasove. Hitro sva smuknila skozi nekakšen skrivni prehod za omaro. Bilo me je strah in molila sem, da naju ne odkrijejo. Čvrsto me je objel in mi ponavljal, da bo vse dobro. Toda bilo je prepozno, dogodki so se odvijali z bliskovito hitrostjo. Nisem se mogla niti posloviti od njega, ker so ga že zgrabili tuji vojaki in ga odpeljali. Na dvorišču sem izkoristila trenutek njihove nepazljivosti in pobegnila. Vpili in streljali so za mano, jaz pa sem razločno slišala le njegov glas: »Beži! Beži!«

Svojim hitrim nogam in poznavanju soseske se imam zahvaliti, da mi je uspelo pobegniti in se skriti pred zasledovalci. O njem cel čas vojne nisem dobila nobene vesti. Po vojni, ko so se redki preživeli vračali iz taborišč, njega ni bilo med njimi. Moje srce je bilo strto. Toliko lepih trenutkov sva preživela skupaj, čeprav so bili časi hudi in smo ga morali skrivati. Zaradi ilegalnega dela, so ga že večkrat iskali, na tisto usodno jutro pa je bil izdan. Nikoli nisem izvedela, kdo je izdal njegovo skrivališče.

Slovenija, ta naša majhna in prelepa dežela na sončni strani Alp. Ni čudno, da so tujci hlepeli po tvojih lepotah in ti želeli uničiti tvoj dobrosrčen in priden slovenski narod. Ko stopiš v njeno »osrčje«, ti lepota vzame dih. V mislih sem bila v času, ko se je naš slovenski narod boril zate, za tvoje lepote in za svoj jezik. Videla sem trpljenje in čutila bolečino na tisoče ljudi, ki so iz neizmerne ljubezni do tebe prenašali vse težave hudih vojnih časov in bili pripravljene dati za to tudi svoje življenje. Kljub vsej žalosti in bolečini je prišel trenutek veselja in zmagoslavja. Na trpeči in s krvjo prepojeni slovenski zemlji se je spet zaslišala slovenska pesem in vihrale so slovenske zastave. Čas zaceli rane in tudi tvoje rane so se zacelile. Spet si zažarela v vsej svoji rajski lepoti. Potrudimo se, da bo tako tudi ostalo.

Hana Aškerc

LJUBEZEN NA PRVI POGLED

V tistem času je pri nas divjala huda vojna. Naši pradedki, pa tudi prababice, so bili partizani, ki so se borili, da bi z naše slovenske zemlje pregnali tuje vojake, ki so pridrveli k nam z orožjem in brez povabila. To so bili res hudi časi. Še ljubezen je bila na drugem, tretjem, ali celo četrtem mestu. Takrat ni bilo kar tako imeti fanta ali dekle. Vedeli so, da je vojni čas zelo negotov in nepredvidljiv. Danes si, pa te jutri že lahko ni več. Pa tudi zaupati nisi mogel kar vsakemu. Nikoli nisi vedel, ali te ne bo kdo grdo pretental. Prednost so morali dati uporju proti tujemu okupatorju, ki si je želel prilastiti našo deželo, naše ljudi pa uničiti ali potujčiti. To jih je najbolj jezilo in žalostilo. Vendar ljubezen je ljubezen, njej se ne da ukazovati. Ko pride, pride. Ko te zadene, te zadene.

V neki skromni hribovski hiši je takrat živelo neko dekle, staro okoli dvajset let, ki je v vojni že izgubilo oba starša. Nemci so ju ustrelili še z drugimi osmimi talci, ker so partizani napadli njihovo patroljo in ubili dva njihova vojaka. Zelo ju je pogrešala. Vsak dan se je sprehajala pred hišo in gledala po stezi v dolino, če se bosta slučajno pojavila na njej. Toda zaman. Neko jutro je po stezi res prišel nekdo. Najprej je mislila, da je sosed, nato je zagledala, da ima na rami puško. Že se je ustrašila, da ne pride kakšen nemški vojak ponjo. A kaj hitro je ugotovila, da uniforma ni nemška in tudi kapa na glavi je bila drugačna. Kljub žalosti se ji je na obrazu pojavil nasmeh. Fant s puško je bil že skoraj pri hiši. Zdaj je na kapi razločno videla rdečo zvezdo. Bil je partizan. Vsaj upala je, da je. V vojni nikoli ne veš, kdo je kdo. Bil je že povsem pred njo. Spogledala sta se. Ta pogled, iz oči v oči, je trajal zelo dolgo. Nista mogla odmakniti pogleda drug od drugega. Zardela je in stekla v hišo. Sploh ni vedela zakaj. Fant je prav tako zardel in nadaljeval pot po stezi navzgor proti gozdu. Še pozdravila se nista. V spominu so ji ostale njegove sinje modre oči. Takih še svoj živi dan ni videla. Srce ji je začelo hitreje biti in nek čuden občutek jo je obšel.

Vsak dan je mislila na ta dogodek pred hišo in na njegove sinje modre oči. Želela si je, da bi se spet pojavil pred njo. A njega ni bilo. Dnevi so tekli. Zdeli so se ji neskončno dolgi. Mimo njene hiše je šlo čedalje več partizanov, a niti enkrat ga ni bilo med njimi. Njena ljubezen se je mešala z občutki hrepenenja, žalosti in bojazni. Zalotila se je, da premišljuje o ljubezni, o ljubezni, ki daje smisel življenju. Vsaj tako se ji je zdelo.

Bilo je že bolj proti koncu vojne. Nekdo od mimoidočih partizanov ji je nekega dne rekel, da so ga ujeli in odpeljali v taborišče. Bila je žalostna, a nekje globoko v srcu, je čutila, da je še živ in da misli nanjo. Ob svojem razmišljanju je spoznala, kako pomembna v teh hudih časih je tudi ljubezen do domovine. Njen namišljeni fant je še kako ljubil domovino, da je bil zanjo pripravljen žrtvovati svoje življenje. Pa saj jo je tudi sama ljubila. Kolikokrat je daleč v gozd na dogovorjeno mesto odnesla pošto za partizane, pa celo hrano in bele rjuhe za obvezovanje ranjencev, čeprav še sama ni imela veliko. Postaljo ji je še bolj hudo pri srcu. Izgubila je starša, naj zdaj izgubi še njega. Ostala bo

sama na tem krutem svetu. Pa saj niti ne ve, da ga ljubi. Samo takrat sta se videla in niti besede nista spregovorila.

Prišla je še ena pomlad, mesec maj, v sadovnjaku pod hišo so bila češnjeva drevesa vsa v belem cvetju. Prav čaroben je bil pogled na njih. In prišla je svoboda. Ljudje so se veselili, da so se po dolgih štirih letih rešili trpljenja pod tujimi vojaki. Koliko nedolžnih življenj je bilo potrebo za to? Tudi sama se je veselila, a z neko grenkobo in hrepenenjem v srcu. Še vedno je sanjala in čakala svojega fanta s sinje modrimi očmi.

Nekega lepega jutra se je kar bosa sprehodila po sadovnjaku. Cvetenju češenj so se pridružila še druga drevesa. Kazalo je, da bo veliko sadja. Kar naenkrat je zagledala nekoga na stezi pod sadovnjakom. Takoj ga je prepoznala po hoji. Bil je on. Ni je pozabil, tudi on jo ljubi. Srce ji je začelo divje utripati. Spet se je pojavil tisti čudni občutek, tokrat še močnejše. Hip za tem je že stal pred njo, on s sinje modrimi očmi, s katerim še ni spregovorila besede in ne ve niti njegovega imena. Tudi tokrat so bile besede odveč. Kot da se poznata že celo večnost, sta si planila v objem, ki je trajal dolgo, dolgo ... Prijel jo je za roko. Šele zdaj sta se predstavila drug drugemu. Od prvega pogleda in srečanja je minilo skoraj leto dni. To je bila ljubezen na prvi pogled, ki se je za leto dni morala umakniti ljubezni do domovine.

Sedela sta pod cvetočo češnjo in si vse povedala. Toliko sta si imela za povedati. Kar naenkrat je fant sezul ponošene vojaške čevlje in natrgal z bližnje veje češnjevih cvetov. Z roko v roki sta bosa tekla po rosi majskega jutra, tekla sta in tekla, vse do vaškega pokopališča. Tam sta spoštljivo položila češnjeve cvetove na grob njenih staršev. Ob tem sta se iz spoštovanja in ljubezni poklonila vsem, ki so dali svoja življenja, da bosta lahko tudi onadva svobodno uživala svojo ljubezen. In takole sta skupaj zabeležila svoje ponovno snidenje:

*Bosa pojdiva, dekle, obsorej,
zdaj časi so boljši, ni več trpljenja,
podaj mi roko, pojdiva torej,
uloviva zdaj ljubezen in srečo
za celo življenje.*

Manca Knez

LJUBEZEN IN VOJNA

V času vojne je ljubezen bolj tvegana in trpeča kot v miru. Tako je bilo tudi med 2. svetovno vojno, saj vojne razmere niso bile naklonjene razdajanju ljubezni. Vendar ljubezen se ne ozira na vojno, ko pride, pride. Tako se je dogajalo tudi Anki in Alojzu.

Anka je bila verna, nežna in ljubeča, prav tako tudi Alojz, ki pa je bil poleg tega še zelo domoljuben. Imela sta se neizmerno rada in sta bila par, dokler ju ni ločila kruta usoda.

Bila sta zmenjena, da se dobita, a Alojza ni bilo ob dogovorjeni uri. Anka je čakala in čakala, a njega ni bilo. Počutila se je šibko in izdano, saj je mislila, da je Alojz ne mara več. Celo noč je bridko jokala. Čez nekaj dni je izvedela, da so ga odpeljali v delovno taborišče. Ob tej strašni novici se je zgrudila na kolena in pričela glasno in hlipajoče jokati. Tedaj se je začelo njeno trpljenje.

V naslednjih dneh je poskušala vsaj malo pozabiti, a ni šlo. Bolečina se je mešala s hrepenenjem po ljubljeni osebi. Odločila se je, da ga gre iskat. Hodila je in hodila, ter med potjo molila in prosila, da bi ga že končno našla. Tavalala je po neznanih poteh in gozdovih, dokler ni v daljavi zagledala lesene stavbe, ki so bile obdane z visoko žico in stražnimi stolpi, na katerih je zagledala tuje vojake. Le kako naj izve, če je njen ljubi Alojz v tem taborišču? Če bo prišla blizu, jo bodo ujeli in zaprli ali pa ustrelili. Preveč je zastraženo. Njen jok se je pomešal z jezo, besom in zaskrbljenostjo. Odločila se je. Kar bo, pa bo. Iz grmovja je stopila na travnik in šla počasi proti taborišču. S stolpa se je oglasil rezek ukaz: »Halt!« Ona pa je še kar nadaljevala svojo pot. Še enkrat se je zaslišal ukaz s stolpa, a ker se ni ustavila, je zaropotalo. Pod nogami se ji je zakadilo. V silnem strahu se je obrnila in pobegnila nazaj proti grmovju. Imela je srečo, da je niso zadeli. Ni se ustavljala, kolikor so ji dale moči in noge, je hitro tekla v notranjost gozda. V daljavi za sabo je že zaslišala tuje glasove in lajež psov. »To bo moj konec,« si je mislila. A imela je srečo. Čisto po slučajnosti je naletela na neko jamo in se skrila vanjo. Zasedovalci so bili že precej blizu. K sreči so se obrnili prej, preden bi psi lahko odkrili njeno skrivališče. Vsa trda je bila od strahu. Glasovi so se oddaljevali. Ni si upala ven. Mračilo se je in od utrujenosti ter z mislijo na ljubega Lojzija je zaspala.

Tudi Alojz je mislil nanjo. Ko so v taborišču delali izven ograje, mu je nekega dne uspelo pobegniti. Ves sestradan in izmučen je po daljšem času le uspel priti v domačo vas. Ljubezen do Anke ga je držala pokonci, drugače bi že zdavnaj omagal. A doma je izvedel strašno novico. Anka je že pred tedni odšla od doma, najbrž ga je odšla iskat. Povedali so mu, da pričakuje njegovega otroka. Alojz je še isti dan hotel, da jo gre poiskat, a mu domači niso dovolili, saj je bil preslaboten. Uredili so mu skrivališče in skrbeli zanj. Čez nekaj dni pa se je zgodil čudež. Na vratih njihove hiše se je prikazala Anka. Bila je vsa umazana in raztrgana. Komaj je še stala na nogah. S težavo je vprašala: »Je Lojzi doma?« Od veselja je jokala, ko so ji povedali, da se skriva v bunkerju. Nemci ga bodo gotovo prišli iskat.

Ko sta se po nekaj dolgih mesecih spet zagledala, sta si vsa presrečna, da sta živa, stekla v objem. Toliko sta si imela za povedati. Ko si je Alojz malo opomogel, se je odločil, da bo še najboljši, da odide v partizane in jim pomaga pregnati okupatorja z njihove rodne zemlje. Do konca vojne se ne more skrivati pred njimi. Slovo je bilo težko, a ljubezen do domovine je morala dobiti prednost. Na srečo je preстал vse hude preizkušnje in se po končani vojni vrnil k svoji ljubljeni Anki, ki ga je čakala doma s sinom Lojzkom. Veliko njegovih tovarišev ni imelo te sreče. Bil je maj, češnje so cvetele kot še nikoli, oni pa so skupaj srečni in veseli uživali prve tedne svobode.

Jakob Kolman

LJUBEZENSKA ZGODBA IZ ČASA VOJNE

Vsak človek doživlja v svojem življenju vzpone in padce, veselje in žalost, ljubezen in razočaranje, brezskrbnost in skrb, pričakovanja in neuspeh. Tudi vse to je del našega življenja.

Bilo je v začetku 2. svetovne vojne. Neža in Miha sta bila prijatelja. Ona jih je štela takrat komaj 16, Miha pa je bil leto starejši. Rada sta se veliko družila, hodila na sprehode, si otroško nagajivo nagajala in drug drugemu »prodajala« drobne laži. Miha se je zelo rad pohvalil pred Nežo, da le fantje postanejo vojaki. Tudi on bo vojak. Že zdaj je bil ponosen, da bo lahko branil svojo domovino. Neža se je na trenutke počutila užaljeno, kajti Miha je bil s tem svojim bahanjem že kar preveč domišljav.

Nekega večera je dobil pošto, naj se javi ljudem, ki vodijo v njegovem okolišu upor proti okupatorjem. Najprej je bil zelo ponosen in vesel, da bo končno tudi on lahko zaprisegel službo svoji domovini. Takrat se je zgodilo. Nek nov občutek se je pojavljal v njem. Neka čudna tesnoba ga je tiščala v prsih, še posebej takrat, ko je bil skupaj z Nežo. Oba sta začutila, da se bosta pogrešala bolj kot sta mislila, začutila sta, da bo morda to slovo zelo težko. Vsak prosti čas do odhoda sta izkoristila, da sta lahko bila skupaj. Nista si več nagajala in se drug drugemu lagala, spoznala sta, da ju veže nekaj več kot le prijateljstvo, da sta zaljubljena. Njuni pogovori so bili odkriti in bolj odrasli; Miha je želel, da postaneta par.

Slovo je bilo težko. Neža mu je obljubila, da ga bo zvesto čakala. On pa je njej obljubil, da ji bo poslal pošto, če se bo le dalo. Življenje obeh se je zelo spremenilo. Neža je hrepeneče čakala njegove pošte, Miha pa je imel preveč vojaških obveznosti in malo časa za pisanje. Zelo ga je pogrešala. Redka pisma, ki jih je prinašal njej nek nepoznan fant, je po večkrat zaporedoma prebrala. Iz njih je začutila Mihovo silno ljubezen do nje. Zelo ga je pogrešala. Vsako pismo ji je polepšalo turobne dneve, kajti ob branju je za trenutek občutila veselje in bližino ljubljene osebe.

Bila je zgodnja pomlad. Neža je nabrala šopek zvončkov in jih odnesla v bližnjo kapelo. Tam se je Mariji zahvalila in jo prosila za srečno vrnitev njenega ljubega Mihe. In res je Miha neke noči nepričakovano prišel na kratek obisk. Pripovedoval ji je, kako težko je življenje med partizani, kolikokrat je bil v nevarnosti in kako veliko jih je že padlo. Bil je zaskrbljen in tih, v sebi je nosil veliko bolečin, ki jih je doživel. Opazila je, da se je njen ljubljeni Miha zelo spremenil, postal zrelejši za svoja leta, a še vedno je čutila njegovo iskreno ljubezen. Hotela sta nadoknadi vse zamujeno.

Tokratno slovo je bilo še težje. Kot da bi se poslavljal za vedno. Zopet bo neučakano čakala njegove pošte, dnevi pa bodo pusti in žalostni. Po daljšem času je le dočakala pismo, ki ji je dalo novo upaje in veselje. Začutila pa je tudi bitje, ki je raslo pod njenim srcem. Takoj je Mihi sporočila veselo novico. Dnevi so tekli, odgovora ni bilo od nikoder. Obupana in jezna se je vdala

v kruto usodo, vendar še vedno v upanju, da se Miha vrne živ in zdrav. Vsak dan je hodila v kapelico po tolažbo.

Nekega dne se je pred vrati pojavil kurir z žalostno novico. Njen ljubljeni Miha je padel v hudem boju. Svoje življenje je daroval za skorajšnjo svobodo. Njeno srce je bilo strto od žalosti in bolečine. Zdaj je živela le še za nerojenega otroka. Čez dva meseca je rodila prekrasno deklico. Nastopili so še težji časi in življenje se je spremenilo v pravi pekel. Nekega dne so nemški vojaki napadli njeno vas in pobili skoraj polovico ljudi. Na srečo so se ostali uspeli pravočasno skriti v varno skrivališče v bližnjem gozdu. Med njimi tudi Neža s hčerkico Mihaelo.

Bil je še en cvetoči maj in v deželo je končno prišla svoboda. Nežino veselje je bilo še vedno skaljeno, saj njenega Mihe, ki se je pred njo tako rad hvalil, da bo vojak, ni bilo več. Svoje življenje in ljubezen je žrtvoval za svobodo vseh, njej pa je ostal sad njune kratkotrajne, a močne ljubezni, mala Mihaela. Čeprav si je čez leta ustvarila družino z drugim moškim, je Miha ostal za vedno v njenem srcu, kot edini, ki ga je kdajkoli zares ljubila.

Anja Potokar

ŽRTVE ZA SVOBODO

Vojna je trajala že deset mesecev. Ogromno je bilo smrtnih žrtev, na tisoče ranjenih, med njimi tudi veliko otrok. Vojne grozote so se po letu in pol razširile še na naša tla. Nenasitnega pohlepa in prelivanja krvi željnega velikega vodje ni in ni bilo konec. Stiske vojnih dni smo občutili tudi na svoji koži. Letala so precej pogosto preletavala naš kraj, ga raketirala in obstreljevala. Sledili so požari, ruševine, zasipani in mrtvi ter ranjeni ljudje. K nam so prihajali obupani in prestrašeni begunci iz drugih krajev, kjer je bilo še huje kot pri nas. Nemci so imeli svojo postojanko takrat v sosednjem kraju. Vsi smo živeli v neznansko velikem strahu, skoraj odštevali smo dneve do našega konca. Opustošenje je bilo veliko. Kmalu so postojanko postavili še pri nas. Tik preden smo se z družino skrili v naše skrivno zaklonišče, je življenje izgubila moja najboljša prijateljica Judita. Bila je Židinja. Hladnokrvno so celo njeno družino odpeljali v sežigalnico. Nikoli ne bom pozabila njenih velikih, sprijaznenih z usodo, a vseeno na smrt prestrašenih oči. Nazadnje mi je rekla, da moram preživeti, da bom o tem grozodejstvu pripovedovala vsem, ki bodo to grozno vojno preživeli. In zato sem tu. Da uresničim zadnjo željo moje prijateljice. Grenki spomini na takratne čase so še vedno živi in nekje globoko v srcu ostaja pekoča bolečina.

Minilo je dva meseca od naše preselitve v skrivališče. Še dobro, da ga je oče pravočasno uredil. Bila je noč. Zunaj je spet počilo. Zaslišala sem krike. Mimi se je stisnila k meni. Začela je jokati. »Pššš,« sem jo potolažila, »poskusi zaspati.« To seveda ni bilo zmožno. Zavila sem jo v odejo, potisnila nazaj na posteljo, nato pa se usedla nasproti očeta. »Kdaj bo tega vsega konec? Kdaj bo konec te nesmiselne morije, neizmernega strahu, pustošenja in žrtev? Ali ne bo nihče nič ukrepal?!« sem drezala vanj. Oče ni rekel nič, a njegov zaskrbljen pogled je povedal vse. Vstala sem, se stisnila nazaj k Mimi in poskušala zaspati. Nisem mogla, po glavi mi je rojilo preveč stvari naenkrat.

Sredi noči je oče vstal in se ogrnil v plašč. »Bodi previden,« je žalostno rekla mama. Ni vedela, da ju opazujem. Oče je počasi odšel ven in tiho zaprl vrata. Usedla sem se, Mimi pa mi je zlezla v naročje, ter se prestrašeno začela gugati. »A bo z očijem vse v redu?« je tiho vprašala. »Seveda bo. Kmalu bo nazaj. Malo še potrpi,« sem jo poskušala potolažiti. Nato sem se usedla k mami: »Mislila sem, da je zunaj noč.« »Saj je,« je šepetajoče odvrnila mama. »Zakaj pa potem, ... ahh,« došla sem. Spet raketni napadi in streljanje. Kar naenkrat se je oče vrnil. Z mrtvaško bledim obrazom je rekel: »Jožef in njegovi so mrtvi.« Mimi je tiho kriknila. Strica Jožefa je imela neznansko rada. Tudi oba najina bratranca. Vsi smo za trenutek utihnili, ker nam je bolečina presekala srce. Naše molčanje so prekinili streli na dvorišču.

»Pomagajte! Prosim, odprite!« je nekdo vpil in s pestjo tolkel po vratih. Oče je hitro odprl. Noter je skočil moški, ki je za sabo vlekel neko telo. »Prosim, rešite ga!« je kričal, »prosim!« Videla sem

njegovo ogromno strelno rano. Kri je v curkih tekla na tla. Ker ni nihče ukrepal, sem sama skočila, ter prijela nezavestnega fanta, ki ga je privlekel okrvavljen mož. »Kaj pa...« sem začela, a me je prekinil: »Sam bom tako ali tako umrl, rana je prevelika! A Jakoba lahko rešite! Prosim vas!« Milo sem pogledala očeta, ki je seveda prikimal. Želela sem nekaj reči, a je možki že stekel ven, kjer so ga v trenutku pokosile krogle. Še dobro, da je bila noč in niso opazili, od kod je prišel. Lahko bi nas odkrili. Začela sem jokati, a morala sem rešiti fanta. Po mojem ugibanju je bil star toliko kot jaz, torej 16. Hitro smo ga položili na posteljo, kjer sva mu z mami začeli čistiti rane. Oče je počistil po tleh, Mimi pa smo vsi potisnili v stran. Od daleč je začudeno opazovala, kaj počnemo, a ni izustila niti besede.

Nisem vedela, kaj si naj mislim. Ko sem pogledala fanta, mi je pri srcu postalo toplo. Jakob, ali kakor mu je pač bilo ime, je bil zelo čeden, čeprav bi to zdaj lahko rekla za vsakega možkega vrstnika, saj jih nisem videla že nekaj časa. Ko sem mu na rano zlila pekočo zdravilo, se je zbudil, hitro skočil pokonci in me odrinil stran: »Kaj počneš?« »Emm, rešujem ti življenje!« Mama naju je slišala in prihitela k nama: »Zbudil si se? Pojdi se umit, kasneje ti bomo vse razložili.« Fant je hotel nekaj pripomniti, a se je raje zadržal in šel v sosednjo sobo, kjer je na mizi stal vrč vode. Komaj sem čakala, da se vrne, saj se z vrstnikom, ki je verjetno imel enake navade kot jaz sama, že dolgo nisem pogovarjala, niti videla. Oh, kako sem pogrešala, hrepenela po dneh, ko ta grozljiva vojna ni zatirala naše svobodne dežele, kjer smo lahko živeli mirno, veselo in preprosto ter bili, kdor smo bili – pravi slovenski narod.

Neznani fant se je vrnil in se usedel nasproti mene: »Kje sem? Kdo ste? Kje je moja družina?« Vprašanja so kar deževala iz njegovih ust. Od strani sem pogledala mamo, a je samo zmignila z rameni. »No,« sem začela, »si v zaklonišču, tu smo že dva meseca, skrivamo se pred nacisti. Moje ime je Hana, tisto tam je moja sestra Mimi, tu pa sta še oče in mama,« sem hitro izustila. »Lepo. Samo, kaj pa moja družina? Kje je Izak? In kje mami in oče?« Slišati je bil zelo zaskrbljen, a na žalost nisem imela popolnega odgovora: »Oprosti, a vem samo, da bi skoraj umrl. Nek temnolas možki nas je prosil, naj te rešimo.« »Kaj?!« je zavpil fant, »Kakšen je bil? Manjši, z globokim glasom, z visokim čelom?« Le kako je vedel vse to? Oh, verjetno je bil to tisti Izak, po katerem je prej spraševal. »Pa ja menda ni ...?« Fant se je sključil. »Zelo mi je žal,« sem tiho rekla, ter ga iz sočutja prijela za roko, ki jo je takoj odtegnil, se spet vzravnal in z zaskrbljenim glasom rekel: »Žid sem.«

Vsi smo začeli počasi in tiho dihati. Kaj?! Kaj pa če ga najdejo in nas pošljejo vse skupaj v sežigalnico, o katerih smo slišali že toliko strašnih zgodb? Skrbi me zanj. Skrbi me za vse. Skrbi me zase. Prvi se je zbral oče: »No, Izak nas je, preden je izgubil življenje, prosil naj poskrbimo zate. Obljubili smo mu. In ne bomo prelomili besede.« »Hvala,« se je iskreno zahvalil fant. »No, moramo ti pripraviti ležišče. Spati boš moral na tleh, a ker imamo dovolj odej, to ne bo problem,« je posegla

v pogovor mama. »Zdaj pa o tvoji varnosti,« je resno začel oče. »Čez dan ne boš smel ven, ponoči samo na hitro. Ne boš smel glasno govoriti, pravzaprav bomo vsi morali govoriti tišje. Od tega je odvisno tvoje in naše življenje.« S temi besedami se je oče obrnil, ter se usedel na svoje ležišče poleg mame, ter se z njo začel pogovarjati, sama pa sem se obrnila k fantu: »Si res Žid?« sem ga vprašala. »Ja,« je kratko odvrnil in povesil pogled kot da se tega sramuje. »Poslušaj, res mi je žal, da si izgubil prijatelja. Smem vprašati, kdo je Izak?« »Bil je moj starejši brat,« je tiho rekel, nato pa se je začel tresti. V očeh so se mu nabirale solze in začele drseti po licih. Res mi je bilo žal, zato sem ga nagonsko objela čez rame. Mislila sem, da me bo odrinil, a me je z eno roko objel nazaj. »Hana, kajne? Jaz sem Jakob.« Z drugo roko si je z rokavom obrisal solze.

Čez nekaj dni se je malo pomiril. Žalost zaradi izgube brata je skrila nekam globoko v podzavest. Začela sva se bolj sproščeno pogovarjati in ugotovila, da si imava veliko povedati. Spraševala sem ga o zunanjem svetu, ki me je pretresel, a kljub temu sem bila željna novic. Včasih mi je opisoval svoje življenje, jaz pa njemu svoje. Mimi naju je vedno z zanimanjem poslušala, a je neredko kaj kmalu zaspala. Njej je bilo še najtežje biti ves čas bolj tiho in pri miru. Z Jakobom sva postala dobra prijateljica. Vedela sem, upam da, vse njegove skrivnosti, on pa moje. Ponoči sva vedno šla na kratek sprehod.

Nekega jutra nam je oče povedal veselo novico. Nemci so se preselili drugam. Seveda smo morali biti še vedno dovolj previdni, a vseeno smo si vsaj malo vsi oddahnili. Vsakič, ko sem videla Jakoba, mi je srce zaigralo. Vsako noč sem komaj čakala, da ga zjutraj spet vidim. Čez čas je to prijateljstvo preraslo v ljubezen. Jakoba sem imela tako rada, kot še nikogar. Vojna naju je zblížala, a vseeno sem imela občutek, da bi se tudi drugače dobro ujela.

Čez čas smo se spet lahko preselili nazaj v našo hišo. K sebi smo vzeli seveda tudi Jakoba. Bila je pomlad, vse je cvetelo, a izgube bližnjih in prijateljev so nam še vedno peklile srca. Nekega dne sva šla z Jakobom nabrat cvetje, ki sva ga nato nesla na pokopališče. Položila sva ga na grob njegovega brata Izaka, zanj in za vse, ki so padli v vojni. Ob njem sem se počutila varno. Bila sem vesela in srečna, da smo ga tisto noč rešili smrti.

A vojne s tem še zdaleč ni bilo konec. Kar naenkrat so Nemci prihrumeli nazaj kot hudourniki po grozovitem deževju. Če smo prej mislili, da je bilo tisto morija, je bil to pravi pekel. Začeli so z racijami. Še vedno so iskali Žide. In nato se je zgodilo.... Sosedje so nas izdali. Povedali so, da pri nas živi nek Žid. Nemci so seveda takoj pridivjali. Ko so prišli, se je Mimi igrala zunaj, na dvorišču. Nemci so jo kruto pohodili. Nismo imeli časa, da bi jo poklicali noter. Jakob se je žalostno obrnil k meni in kljub trušču, ki so ga zganjali Nemci, zašepetal: »Ne morem dovoliti, da se tako žrtvujete zame. Veš, da te ljubim?« Nato me je nežno poljubil, še zadnjič objel, vstal in s počasnim, a odločnim korakom stopil na dvorišče. Takoj so ga lotili kot najhujše zveri. Kljub solzam, ki so mi preprečevale vzdih, sem videla in slišala njegovo vpitje. Preklinjal je švabe, preklinjal je führerja,

preklinjal je čez vse Nemce, katerih imena se je spomnil. In takrat se mi je posvetilo: vedno je govoril, da ne misli nikoli zgoreti. Vedel je, da ga ne bodo poslali v sežigalnico. Švabi so ga začeli pretepati, udarjati s kopiti pušk, brcati in zmerjati. Ves prašen, krvav in obtolčen je obležal na tleh pod krošnjo cvetoče češnje. Nemci so odšli.

Stekla sem k njemu, za Mimi pa je poskrbela mami. Jakob me je ljubeče pogledal, se mi še zadnjič nasmehnil in zaprl oči. Mimi je bila v hudi nevarnosti, a smo jo rešili. Nikoli več ni mogla govoriti, saj so ji hudo poškodovali glasilki. Bila pa je vsaj živa. Jakoba smo k večnemu počitku dali k bratu Izaku. Vsak dan sem šla na grob, vsakič s šopkom češnjevih vej v roki. Položila sem jih nanj in se s solzami v očeh spominjala številnih dni in noči, ki sva jih skupaj preživela v skrivališču in naši hiši, najinih neskončnih pogovorov, zaljubljenih pogledov, prvih objemov in poljubov na kratkih nočnih sprehodih... Z naslednjim majem so Nemci dokončno odšli. Bili smo svobodni.

Še veliko let sem prihajala na Jakobov grob in v vsakem maju nanj vedno prinesla cvetočih češnjevih vej. Ne samo zanj in Izaka, ampak za tisoče ljudi, ki so v vojni izgubili svoja življenja in nam omogočili, da lahko uživamo svobodo. Njim se imamo zahvaliti, da smo Slovenci preživeli, da govorimo slovensko in da imamo lahko danes svojo samostojno državo, čeprav je bilo potrebno zanjo čez 50 let spet prijete za orožje. K sreči ni trajalo tako dolgo in ni bilo tako hudo in kruto kot prvič.

Lana Maksima Rumbak

ZA SLOVENIJO

V času moje zgodbe se še nisem rodila, moj starejši brat je imel približno štiri leta, sestra pa le dobro leto. V tistih toplih poletnih dneh so bili z mamo in starimi starši sami doma. Očeta so vpoklicali k teritorialni obrambi. Njegova enota naj bi obkolila vojaško zdravilišče v Rimskih Toplicah in preprečila, da bi armadni vojaki odšli iz njega.

Nekaj dni prej so v Ljubljani slovesno razglasili, da je Slovenija postala samostojna država, kar pa takratni naši skupni oblasti in vojski ni bilo všeč. Da bi odšli iz skupne države so hoteli preprečiti za vsako ceno, tudi z orožjem. Oče je bil tiste dni sicer blizu doma, saj je naša domačija le dober kilometer nad toplicami, v vasi otroštva pesnika Antona Aškercia. Vendar so se domači vseeno bali zanj.

Iz daljave so večkrat na dan slišali hrumenje letal in posamezne rafale. Včasih je katero zašlo tudi nad našo dolino. Na prihod letal so že nekaj minut prej opozarjale tuleče sirene. Bolj pogosto so vzletali in pristajali hrupni vojaški helikopterji. Nekajkrat so leteli tako nizko nad našo vasjo, da se je hiša kar tresla. Nekateri so imeli narisane velik rdeč križ, spet drugi so nosili s seboj rakete. Takrat so se moji domači skrili v klet, kjer je bilo bolj varno. Tako se je dogajalo kar nekaj dni.

Vodje očetove enote so se z vojaki v zdravilišču pogajali. Želeli so, da se predajo in da se vse konča po mirni poti, brez nepotrebnega streljanja in žrtev. Enim in drugim je bilo težko, saj so mnogi živeli in prijateljevali vrsto let. Rimske Toplice so bile obojim kraj, kjer so prebivali. Nekateri vojaški častniki in tudi navadni vojaki so si tukaj ustvarili svoje družine. Marsikdo je prestopil na našo stran, drugi pa so še kar vztrajali pri svojem, pri izvrševanju ukaza svojih nadrejenih. Končno so le doumeli, da nima smisla vztrajati, saj so ostali tudi brez oskrbe z elektriko. Odločili so se za predajo in tako se je končalo brez nepotrebnih žrtev, čeprav so se še včerajšnji prijatelji in sosedje zdaj gledali malo bolj grdo.

Slika 17 : Zdravilišče Rimske Toplice (Vir: delo.si)

Oče se je čez nekaj dni vrnil domov živ in zdrav. Snidenje je bilo zelo veselo. Tiste dni se je veselila cela Slovenija. Spopadi so bili končani in naši voditelji so se začeli pogajati o odhodu zdaj že tuje vojske iz naše samostojne Slovenije. Letos bo od takrat minilo 20 let.

Čez šest let sem se rodila jaz. Moja pot v šolo me vsak dan vodi mimo zdravilišča, ki je bilo po odhodu vojske vrsto let zaprto. Po dolgih letih so ga le začeli obnavljati in kmalu bo spet zasijalo v vsej svoji lepoti. Oče je nam otrokom večkrat pripovedoval, kako je bilo takrat, ko so se več dni pogajali z vojaki armade. Zato ga je močno jezilo, da so ga pustili toliko let propadati. Vedno smo ga z zanimanjem poslušali. Ponosni smo, da je tudi on prispeval svoj delež k samostojni in neodvisni državi Sloveniji. Leta pa tečejo in naši starši prihajajo v bolj zrela leta, mi rastemo in na nas bo, da to našo prelepo deželo ohranimo še naprej samostojno. To bo za nas zelo odgovorna in pomembna naloga.

Marija Senica

http://www.youtube.com/watch?v=cGkEIy_gKi4

NENAVADEN ZAČETEK LJUBEZNI

Zgodaj zjutraj me je zbudilo glasno ropotanje. Izpod tople odeje sem skočila k oknu in prestrašeno pogledala na cesto pod hišo. Po njej so se precej počasi premikala težka vojaška vozila, tovornjaki polni vojakov, oklepniki in celo nekaj tankov. Zagrabila me je panika in začela sem kričati. V mojo sobo je pritekla mama in me skušala vsaj malo pomiriti. Hlipajoče sem jo vprašala, kaj se dogaja. Samo skomignila je z rameni in mi naročila, naj bom tiho ter odidem v sobo na podstrešju. V tej veliki sobi je stanovala naša daljna sorodnica, ki pa je ni bilo doma. Že več tednov je nismo videli in nihče v naši vasi ni vedel, kam je nenadoma odšla. Ubogala sem jo.

Z občutkom tesnobe sem se usedla v precej oguljeno usnjeno sedežno. Še vedno sem malo drgetala od strahu. Hiša se je tresla od težkih vozil, ki jih kar ni hotelo zmanjkati. Sama sem bila in bilo me je nepopisno strah. Le kje se je obirala mama? Ko bi bil vsaj oče doma? Že sem mislila, da končno prihaja, a se je v sobi pojavil nek fant. Le bežno sem ga poznala. Ni bil iz naše vasi. Pristopil je, mi dal roko v pozdrav in se predstavil. Ime mu je bilo Marko. Bilo mi je nerodno in kar začutila sem, kako me obliva rdečica. Od mize je vzel stol in se prisedel nasproti mene. Nekaj časa me je tiho opazoval, meni pa je bilo še bolj nerodno. Želela sem si, da bi mama že brž prišla. Ker je videl, da me je strah, me je prijel za roko in rekel: »Ne boj se. Vojna je in jaz te bom branil, če bo treba.« V glavi se mi je zavrtel film: »Vojna! Kaj pa sploh vem o vojni iz šole, knjig in filmov? Nič dobrega ne prinese.« V tistem hipu sem hotela izmakniti roko, a sem rabila pomirjajoč dotik. Začel mi je razlagati, da ne bo dolgo trajalo, da bodo vsiljive vojake ustavili in pregnali. »Ne bodo nam vzeli naše samostojnosti. Končno smo po tisočletjih uresničili sen mnogih generacij naših prednikov. Boš videla, vse bo še dobro. Kar naj se vozijo, naši jih bodo že ustavili,« me je pomirjajoče bodril. Ustrašila sem se za očeta. Že pred nekaj dnevi je ostal v službi in se še ni vrnil. Samo poklical je mamo po telefonu in ji naročil, naj ne skrbiva. Bil je policist. Pa še ta naša podnajemnica je nekam izginila. Z mamo sva ostali sami.

Kmalu sem se malo pomirila in se s fantom zapletla v prijeten klepet. Dobila sem občutek, da mi je blizu in da se poznavata že celo večnost. Šele zdaj sem počasi dvignila pogled. Najina pogleda sta se za hip srečala in neka čudna energija se je pojavila v sobi. Pogovarjala sva se o marsičem. Sploh ne vem, kdaj je ropot na cesti potihnil. Le iz daljave so se zaslišale zamolke detonacije. Takrat sem se od strahu spet zdrznila. Fant je to videl in se s stola presedel k meni. Nežno me je objel okrog pasu in se približal. Čeprav sva se le malo dotaknila, sem čutila, kako njegova toplota prehaja preko mojih oblačil in kože vame ter se prijetno razliva vse do srca. To je bilo zame nekaj povsem novega. Prepustila sem se njegovemu objemu.

Kot strela z jasnega je kar naenkrat zahrumelo v zraku nad hišo. Našo vas so preletela vojaška letala. Najbrž so šli na pomoč svojim. Iz daljave so se še vedno slišale detonacije, med njimi pa

občasno posamezni rafali. Dan se je prevešal v pozno popoldne. Bila sva lačna. Kot da je to vedela tudi moja mama, se je takrat prikazala na vratih. Fant se je hitro odmaknil. Oba sva bila v hudi zadregi. Nasmehnila se je in postavila jed na mizo. Malo se je zamislila, zavzdihnila in rekla: »Upam, da bo z našim vse v redu.« V daljavi je spet pokalo, nad hišo so hrumeli helikopterji. »Bo, bo,« jo je na kratko potolažil Marko, ona pa ga je prosila: »Ostani še pri njej, da je ne bo strah. Jaz imam delo v kuhinji in na vrtu. Tako je, če si sam.« On je le pritrdilno pomikal in se nasmehnil, mama pa je odšla iz sobe.

Z mrakom je utihnilo streljanje v daljavi. Ne vem, kako bi preživela to grozno popoldne, če ne bi bilo njega. Postala sva zelo dobra prijateljca. Obljubil mi je, da ko bo tega vsega konec, bova šla kdaj skupaj ven. Z nočjo se je poslovil. Preden je odšel, se je nežno zazrl v moje oči in me poljubil na lice. Najbrž sem bila ob tem rdeča kot kuhan rak.

K sreči so se spopadi čez dober teden končali in moj oče se je vrnil domov. Kako sva ga bili z mamom veseli. Fanta kar nekaj časa ni bilo na spregled in sem bila jezna, da se je takole poigral z mojimi čustvi. Nekega nedeljskega popoldneva pa se je nepričakovani pojavil v naši hiši. Srce mi je začelo divje utripati. Oče me je pogledal in skrivaj pomežiknil mami. Šla sva na sladoled. Popoldneva je bilo prehitro konec. Vedno pogosteje sva se družila in vedno več časa sva preživela skupaj. Postala sva res dobra prijateljca; morda bova kdaj še kaj več.

Ta zgodba ni moja, saj takrat še nihče ni vedel, če se bom sploh kdaj rodila. Svoj nenavaden začetek ljubezni je na opisani način doživela moja teta, očetova sestra. V dneh, ko se je v nekajdnevni vojni rojevala samostojna država Slovenija, se je prižgal tudi plamenček ljubezni moje tete. Takrat je bila mojih let, njen fant pa dobri dve leti starejši. Iz prijateljstva se je razvila močna ljubezen in čez nekaj let sta se poročila. Tisto leto pa sem na svet prijokala tudi jaz. Čez nekaj mesecev sem dobila bratranca. S teto se dobro razumeva in v mojih zdajšnjih najstniških letih mi je zaupala zgodbo, ki sem jo zapisala.

Katja Cajzek

<http://www.youtube.com/watch?v=UkRcdkNAZoI&feature=related>

LJUBEZEN DO DOMOVINE

Kaj je domovina? Je to prostor, kjer živim? So to ljudje? Mislim, da je domovina tam, kjer je tvoj dom. Moja domovina je Slovenija. Ožja domovina pa je moj kraj Zidani Most. Vprašali se boste: Kaj pa je ta Zidani Most? Slovenija je vendar lepa, saj v njej najdemo pravo čudo narave, prečudovito naravno bogastvo – od gora, hribovja in ravníc ter vse do morja. Zidani Most je le majhna pikica na zemljevidu. Res je, a zame je zelo pomemben. To je kraj, kjer preživljam svoje otroštvo, svojo mladost. Ja kraj, ki je občutil tudi vojno vihro. Je kraj, kjer je doma »kultura«. Mnogim ljudem je najbolj znan po železniškem in cestnem križišču. Stara lokomotiva v parku poleg železniške postaje nas spominja na čase, ko je lokomotive poganjala še para. Ozrem se v skale, kjer se bohóti Klavženštajn. Oh, če bi lahko skale govorile, gotovo bi izvedeli veliko zanimivosti.

Peš se napotim skozi Zidani Most. Za most pravijo, da je spomeniško zaščiten, pa vseeno vozijo skozi naselje in čez most težki tovornjaki. Njegove »johe« gotovo kričijo pod takšno težo. Pot nadaljujem ob Savinji. Približam se domači vasici. Imenuje se Obrežje. Za hip počakam pred spuščeniimi zapornicami. Ko »pendolino« odpelje mimo, se zapornice dvignejo in lahko nadaljujem proti domu. Ustavim se pri babici. Z veseljem mi obnovi »celo zgodovino« Zidanega Mosta. A ne bom pisala o njegovi zgodovini. Rada bi izrazila le svojo ljubezen do kraja kjer živim. Babi me seveda še najbolj razume.

Premišlujem. V Sloveniji je še veliko majhnih krajev kot je moj. Vsi skupaj so del naše domovine. Domovina je dežela, v kateri človek živi in se počuti dobro. Je to res? Vsak človek ima svoj dom, zato mislim, da je domovina tam, kjer ljubimo, smo srečni, zadovoljni, uspešni...

http://sl.wikipedia.org/wiki/Zidani_Most

Manca Jazbec

Slika 18: Pogled na Zidani Most (Vir: vlaki.info)

Z vrha Koprtnika pada pogled globoko v dolino Savinje, nad katero se dviguje Veliko Kozje.

Slika 19: Pogled na mojo vas in V. Kozje (Vir: gore-ljudje.net)

III. sklop: film – Ne joči Peter (France Štiglič)

Ne joči, Peter je slovenski vojni film, ki govori o častni zadolžitvi dveh partizanskih minerjev. Tri vojne sirote morata prepeljati iz nevarnega območja, kjer potekajo boji, na varno osvobojeno ozemlje. Minerja sta na začetku ponižana, saj sta pričakovala kakšno večjo akcijo, a se kasneje spoprijateljita z otroki, še posebej z najmlajšim Petrom, ki je tudi krivec za vse kasnejše smešne in nežne prizore.

Film je leta 1964 režiral France Štiglic, v glavnih vlogah pa so zaigrali Lojze Rozman (Dane), Bert Sotlar (Lovro). Majda Potokar (Magda), Zlatko Šugman (Dolfe) in Bogdan Lubej (Peter).

http://sl.wikipedia.org/wiki/Ne_jo%C4%8Di,_Peter

<http://www.mojvideo.com/uporabnik/dule82/blog/ne-joci-peter/8559>

Sliki 20 in 21: Prizora iz filma *Ne joči, Peter* (Vir: siol.net, brodarevo.net)

PISMO DEDKU

Dragi dedek!

Naj ti najprej povem, da smo vsi trije živi in zdravi. Partizana, ki sta nas peljala na varno, sta bila prijazna in sta lepo pazila na nas. Peterček jima je delal majhne težave, a na srečo smo na poti srečali mlado teto, ki je potem skrbela za nas. Peter pogreša tebe in svojega psička.

Ko smo hodili po dolgi poti na varno, sva se midva s starejšim bratom zelo bala, Peter pa še ne razume, kaj se je dogajalo. Naleteli smo tudi na nemške vojake. Opazili so nas in začeli streljati za nami. To so žvižgale krogle po zraku. Komandir nas je hitro izvlekel iz nevarnosti. Peter bi skoraj stekel k njim. Lovro ga je še pravi čas ujel. Zelo sem se bala, da nas bodo ujeli in spet odpeljali. Na poti je Peter poskrbel še za marsikatero neumnost. Uspelo nam je, da smo prišli vsi živi in zdravi na varno. Zdaj se počutimo bolje, saj tukaj zelo lepo skrbijo za nas in nam ni hudega. Pogrešamo le svoj stari dom in radi bi se vrnili, da bi se spet videli. Vsi trije si želimo, da bi bilo vojne kmalu konec in bi se lahko igrali z našim psičkom. Peter je še kar priden, ampak utrujen od dolge poti. Ne skrbi za nas. Čuvaj se, da ne izgubimo še tebe.

Radi te imamo!

Tvoji vnuki

Saša Pavčnik

PISMO TETI

Draga teta!

Končno smo prišli na cilj. Pripeljala sta nas partizana Dane in Lovro. Lovro nas je takoj vzljubil, saj je bil prijazen, zabaven in pogumen partizan, ki se je rad pošalil z nami. Bilo je kar razburljivo in zabavno (čeprav drugi niso bili tako dobre volje kot mi – čudno!?) ter veselo. Videli smo veliko različne pokrajine, srečali naše partizane in se komaj izognili nemškimi patroljam in zasedam. Eden je celo padel k nam v neko jamo, kamor smo se skrili po Petrovi zaslugi. Ta nam je ušel in padel vanjo. Srečali smo tudi Magdo, zelo pogumno in prijazno partizanko, v katero se je Dane zaljubil. Od takrat je bolj prijazen do nas – neumnež. Najbolj pa nam je bilo všeč, ko so se vojaki streljali. Naši so bili seveda boljši! Kot smo že omenili, smo padli v nekakšno luknjo (tega se je spomnil Peter – zanimivo kaj?), Magda je ostala pri nas, Lovro in Dane pa sta odšla raziskat rov. Slišali smo, da sta našla neko jamo, v kateri so Nemci nekaj skrivali in to razstrelila (zanimivo). Kako je donelo od eksplozij. Medtem pa je (kot smo že omenili) padel nek nemški vojak k nam (neroda – tako kot ostali). Tako so nas vsi štirje (Lovro, Dane, Magda in še en slovenski partizan - tudi bolj nerodne vrste), pripeljali srečno do tu, kjer smo sedaj.

In kako si kaj ti? Kaj delaš? Nas kaj pogrešaš? Piši nam kaj! Pozdravi še ostale. Radi te imamo.
Lep pozdrav

tvoja nečakinja in nečaka

P.S.: Obišči nas kaj!

Manca Knez

PETROVO PRVO PISMO TETI

Draga teta!

Danes je nedelja. Sem v gozdu, čuva pa me nek partizan, ki je zelo prijazen in me ima zelo rad. Ljubi narekujem to pismo, saj veš, da jaz še ne znam pisati. Včeraj so nas napadli Nemci. Bilo me je tako strah, da sem celo pot jokal. Skoraj bi se polulal od strahu. Po nebu so švigali avioni in metali bombe. Bilo je grozno. Tudi tanki so prihajali z vseh strani in nas potiskali v obroč, da ni bilo najti izhoda. Naenkrat je prišla pomoč in tako smo se rešili. Teta, ne znam ti opisati, kako je v gozdu, kjer nimaš doma. Lačen sem in žejen. Veliko mislim nate. Kdaj se bova videla? Pogrešam te. Bojim se, da te ne bom nikoli več videl. Vse okrog mene gori in se bliska. Utrujen sem in ne morem več hoditi, zato me izmenično nosita dva partizana in me kar naprej opozarjata, da naj bom tiho. Jaz pa ne morem in kar naprej jokam.

Komaj čakam, da bo vojne konec in takrat, draga moja teta, pridem k tebi domov.

Tvoj Peter

Anja Potokar

LJUBINO PISMO TETI ANUŠKI

Draga teta Anuška!

Teta, najprej naj ti povem, da se to pismo sploh ne bi pisalo, če ne bi sama dovolj zatečnarila Lovru. On je edini, ki zna z nami, otroki. Miran na to sploh pomislil ni, Petrček pa ne ve, komu pišem. A vseeno sta se oba usedla zraven mene in mi narekovala, kaj naj pišem. Kar en čez drugega sta govorila. Tale del sem sicer izpustila in ga kasneje dodala. No, čas je, da izveš vse, kar so za nas naredili pogumni domoljubni partizani.

Pa smo končno na varnem. Saj ne, da smo v Danetovi in Lovrovi družbi bili v nevarnosti, a ko je Petrček padel v tisto jamo... Zdaj se temu smejimo, saj je Peter tistega švaba tako presenetil že s samo prisotnostjo, da vprašanja: »As ti tut noter padu?« sploh ne omenjamo. Ali pa, ko smo hodili po minskem polju. Tako prestrašeno smo lezli čez... Le Peter je hotel kar po svoje in dane, ga je moral nesti, da ne bi stopil na kakšno mino.

Veš, teta, Lovro, Dane in Dolfé niso poskrbeli samo za našo varnost, temveč tudi za smeh. Morala bi videti izraz na Dolfovem obrazu, ko je ugotovil, da krava, ki jo molze, sploh ni krava.... Ali pa, kako je Dane gledal teto Magdo, skoraj so mu oči padle ven...

Na začetku tega "izleta" nas je bilo vse malo strah. Naša partizana sta mislila, da se je komandir samo zafrkaval, saj onadva sta minerja, onadva bi morala razstreljevati, ne pa biti varuška trem smrkavcem. A počasi smo se navadili drug drugega. Čeprav je Dane imel zelo kratke živce, je Petrček presenetljivo dolgo lahko piskal, dokler se ni neke noči piščalka čudežno zamašila. Oprostil mu je celo, ko je ostal brez enega škornja.

Z našim druženjem na poti smo vsi kaj pridobili. Dolfé je dobil priložnost biti s svojim vzornikom, slavnim minerjem Danetom, Dane se je zatrapal v Marto in spoznal, kako je s to rečjo, ki ji vi odrasli pravite ljubezen, Lovro pa se je naučil ravnati z otroki. Miran je spoznal veliko novega o partizanih, sama sem dobila prijatelje in opazila, da so v partizanih zelo pomembne tudi ženske, Peter pa je izgubil piščalko, presenetil švaba in postal glavna atrakcija naše poti na varno. Mogoče bodo kdaj o našem "potovanju" celo posneli film. Nikoli ne veš! Da smo zdaj na varnem, se lahko zahvalimo le našim trem pogumnim partizanom.

Lep pozdrav od Ljube, Mirana in malega Petra

Lana Maksima Rumbak

PISMO BABICI

Draga babica!

Sporočam ti, da smo vsi trije na varnem in zdravi. Upam, da si tudi ti dobro. Opisala ti bom naše nenavadno potovanje, ki je bilo naporno, nevarno in polno različnih prigod.

Bilo je letošnjo jesen. Gozd je ravno spreminjal barve, ki so se lesketale v sončni svetlobi. Nastanjeni smo bili v neki vasi nad Hrastnikom, pod Kalom. Komandant je presodil, da je za nas tri otroke z njimi prenevarno in se odločil, da nas spravi nekam na varno. Nalogo je zaupal dvema partizanoma, ki jima najprej ta zadolžitev ni bila najbolj po volji. Ampak ukaz je ukaz! Morala sta nas odvesti v neko drugo vas, kjer ni bilo nevarnosti in se je nahajala nad Zidanim Mostom, pod Velikim Kozjem. Po cesti je bilo nemogoče, še manj z vlakom, saj so Nemci kontrolirali vse poti. Odločila sta se, da gremo preko Kala, na Gore in Kopitnik, nato pa čez Širje v Zidani Most in preko Savinje proti Velikemu Kozju. Komandir Stane in njegov pomočnik sta bila izkušena partizana, minerja, ki nista poznala strahu. Nas pa je bilo zelo strah, mene in Matevža celo malo bolj kot petletno Saro. Ta še ni dobro razumela, za kaj se sploh gre.

Povedati ti moram, da naš komandir ni bil nič kaj navdušen nad nami. »Saj se ne znajo boriti!« je ves čas ponavljal. Jože je bil boljši, skrbel je za hrano, nosil Saro, ko je le-ta omagala od naporene hoje. Ves čas nas je bodril in tolažil, da bo vse dobro in naj se nikar ne bojimo. Tiho in previdno smo se vzpenjali po samo njima znanih stezah, ki so se vile po čudovitem, v jesenske barve odetem gozdu. Jože in Matevž sta kramljala o partizanih, Sara pa je ves čas nekaj tečnarila. Komandirju Stanetu je bilo počasi tega dovolj, ustavil nas je in nas pošteno oštel, nato prijel Saro za roko in nadaljeval pot. Bili smo brez besed. Še lulat nismo smeli.

Tako smo hodili in hodili, ko je kar naenkrat nekdo za nami zažvižgal in zavpil. Dohiteval nas je neznani moški. Na glavi je imel nemško čelado, oblečene pa hlače pumperice in debel volnen pulover. Nемеc že ni mogel biti. V rokah je držal puško in nahrbtnik. »Oh, dobro, da sem vas našel!« je veselo vzkliknil, ko se nam je malo bolj približal. Povedal je, da ga je komandant poslal za njimi, ker smo pozabili vzeti nahrbtnik s hrano. Komandir je vprašujoče pogledal svojega pomočnika Jožeta, ta pa je samo skomignil z rameni. Bine, tako mu je bilo ime, je Jožetu podal nahrbtnik in nas opozoril: »Pazite kod boste šli naprej, naletel sem na

švabe, ki rinejo v hribe in stikajo za našimi kurirji in patroljami. Pa še otroke imata s seboj.« Stane se je malo zamislil in odločil: »Nič! Kar z nami boš šel in bo za vse najbolj prav in varno.« Bine ga je najprej debelo pogledal, hip za tem je že raztegnil ustnice v širok nasmeh in veselo vzkliknil: »Prav, pa grem!«

Ampak tale naš Bine je bil pravi klovn. Niti puške ni znal prav držati, kaj šele streljati, če bi bilo treba. Komandir Stane ga je kar med potjo na hitro malo podučil. Bine je namreč delal na železnici, na postaji. Ni še imel partizanskih izkušenj, saj je prišel šele pred nekaj dnevi. Komandant ga je poslal za nami, ker je zelo dobro poznal vse poti proti Kalu, Goram in Kopitniku. Bil je strastni hribolazec. Menda smo bili na Gorah, ko je Sara spet zatečnarila, da je lačna in žejna. Bine je na pašniku zagledal kravo. Ko je to omenil, je Sara že hotela piti mleko. Bine se je takoj javil, da jo bo ujel in namolzel mleko v menažko. Res mu je nekako uspelo ujeti kravo. Molzel je in molzel, a mleka ni bilo. Krava je bila visoko breja in še ni imela mleka.

Jože je v daljavi zagledal postave nemških vojakov. Hitro smo morali naprej v gozd, ki nas je skrnil pred nemškimi pogledi. Po poti se nam je pripetilo še kar nekaj dogodivščin, za katere sta bila v glavnem kriva Sara in Bine. V mraku smo prišli v bližino Savinje, ampak smo morali v gostem grmovju počakati na noč. Sara je Jožetu že zdavnaj zaspala v naročju. Ko se je dovolj stemnilo, smo se previdno spustili k cesti in na določenem mestu v grmovju našli čoln. Z njim so nas partizani prepeljali na drugo stran Savinje. Že čez dobro uro smo bili na varnem, v nekem zaselku visoko pod Velikim Kozjem.

Naslednji dan smo od utrujenosti spali skoraj do poldneva. Vsi trije naši pogumni partizani so počakali, da smo se zbudili. Niso hoteli oditi brez slovesa. To mi je bilo zelo všeč. Vsi trije smo jim hvaležni, da so nas varno pripeljali v vas, kjer bomo počakali, da Nemci nehajo z ofenzivo. Več ti bom povedala, ko se spet srečava. Lep pozdrav od nas vseh treh.

Manca Jazbec

NAŠI JUNAKI SO ODRASLI

Končno smo prišli na osvobodeno. Vsi skupaj smo se zelo veselili, da smo nepoškodovani prišli do tod. Namestili so nas v stavbi in nam dali jesti in piti. Lahko smo se umili. Peter in ostala dva otroka so bili srečni in veseli, da so končno prispeli na cilj in bodo lahko tam v miru odraščali. Ko so se otroci zvečer pripravljali na spanje, so se začeli pogovarjati, kaj bo kdo v življenju.

Peter je dejal, da bi bil najraje vojaški poveljnik ali humorist, saj mu je to delo zelo pri srcu. Res je čez leta, ko je bila že precej let svoboda, postal poklicni vojak. Najraje je streljal z mitraljezom, s katerim je včasih poškodoval še kakšno hišo ali ograjo v bližini strelišča. Še vedno je ušpičil marsikakšno nerodnost. Njegova starejša sestra si je želela, da bi bila pestunja, saj je imela zelo rada igrače, kot so bile punčke, s katerimi se je vedno igrala. Izšolala se je za gospodinjico in se zaposlila pri neki premožni družini. Tam se je tudi zaljubila. Z otrokovim očetom se je poročila in odšli so živeti na svoje. Brat pa si je zelo želel imeti svojo trgovino z oblačili, saj je rad izdeloval različna oblačila. Postal je dober krojač in izdeloval obleke tudi za zelo pomembne ljudi. Na brata in sestro je skoraj že pozabil, ker je imel preveliko dela s šivanjem in v trgovini. Nekega dne je v svoji trgovini srečal prelepo mladenko. Bila je njegova sestra. Postala je prava dama.

Kasneje so se vsi trije večkrat srečali in obujali spomine na dneve, ko so jih rešili trije pogumni partizani. Njim se imajo zahvaliti, da so ostali živi in so lahko uresničili svoje želje. Nikoli več se niso srečali z njimi. Vsi trije so si ustvarili družine in svojim otrokom, vnukom in pravnukom velikokrat pripovedovali o doživljajih iz vojnih dni.

Jakob Kolman

SNIDENJE

V naši deželi je bila vojna. Kadar so bili tuji vojaki zelo jezni, so začeli loviti naše ljudi in so jih z vlakom odpeljali v različna taborišča. V enem takih transportov smo bili med številnimi odraslimi in otroki tudi mi trije. K sreči so vlak napadli partizani in mnogo se nas je rešilo. Naša starša te sreče nista imela. Partizani so nas odpeljali s seboj. Ravno tiste dni so okupatorji začeli z ofenzivo proti njim. Nas tri so tako trije partizani odpeljali na varno, na osvobojeno ozemlje. Po številnih zapletenih in tudi smešnih pripetljajih smo prišli v predviden kraj. Tam smo še z drugimi otroki dočakali konec vojne. Bili smo veseli, da je vsega konec.

Ker naših staršev ni bilo iz taborišča, so nas dali k neki družini. Kmalu po končani vojni smo izvedeli, da sta tam umrla. Novica nas je zelo potrta, a bili smo zadovoljni, da smo lahko ostali skupaj pri isti družini. Pri njej smo preživeli otroštvo, odraščali, se šolali in prišli do zaposlitve. Sploh niso delali razlike med nami in svojimi otroki. Še danes smo jim iz srca hvaležni, kakor tudi partizanom, ki so nas rešili z vlaka in poslali na varno.

Bila je deseta obletnica konca vojne in v bližnjem kraju so pripravili slovesno prireditev. Zbralo se je veliko ljudi od blizu in daleč. Med njimi je bilo veliko bivših partizank in partizanov. Seveda tudi mi trije nismo manjkali. Spet se je slišala partizanska pesem in godba, vihrale so zastave, skuhalo so partizanski golaž ... Mnogi so bili v uniformah s partizanskimi kapami na glavah. Srečali so se mnogi prijatelji in znanci ter soborci iz vojnih dni. Spomini so kar vreli na dan.

Sedeli smo pri dolgi leseni mizi iz desk, jedli slastni golaž in pili ter se pogovarjali. Moj starejši brat ima zelo dober spomin za obraze. Zazdelo se mu je, da v daljavi vidi nek poznan obraz. Tudi glas se mu je zdel znan. Z nekom se je zamaknjeno pogovarjal. Ob njiju je stala ženska z dvema otrokoma. »Oni so!« je vzkliknil. »Ne niso,« sem ga hotela prepričati. Takrat so opazili, da jih gledamo. Obrnili so se proti nam, nas gledali, se nasmehnilo, a niso nas prepoznali. Saj tudi niso mogli. Takrat smo bili še otroci. Mi pa smo njih. Niso se kaj veliko spremenili. Bili so isti, le na njihovih obrazih ni bilo več znakov izčrpanosti od naporov in premalo hrane. Veselo smo vstali od mize. Vsem so začela srca močnejše utripati. »Kaj pa, če niso?« sem še enkrat oklevajoče vprašala brata. »So, so!« je bil prepričan. Peter je bil tiho, saj se jih ni spomnil. Bil je še premajhen. Če mu midva z bratom ne bi večkrat obnovila naših takratnih dogodivščin, bi jih že zdavnaj pozabil.

Prišli smo do njih in jih pozdravili. Brat se je prvi opogumil in vprašal: »Saj ste vi, Dane, Lovro in Magda? Se nas ne spomnite?« Začudeno so nakremžili čela, kot da iščejo v spominu prave informacije. Magda se je prva spomnila, vendar vseeno previdno rekla: »Pa ja ne, da ste vi trije?! Kako ste zrasli od takrat. Saj ste že odrasli.« Pa ja, minilo je dvanajst let od takrat. Le kdo bi vas prepoznal,« se je vmešal Dane. Tudi njima se je posvetilo, kdo smo. Trenutna zadrega je bila mimo in našega objemanja ni in ni bilo konec. »Ja ti Petrček, kako si zrasel. Takrat si nam pa dal misliti. Stricu Danetu še vedno dolguješ en škorenj.« ga je podražil Lovro in ga narahlo uščipnil v lice. »Ja, ja!« se je pošalil Dane ter ga potrepljal po rami. Petru je bilo malo nerodno, zato je sklonil glavo in zardel.

Skupaj smo se usedli za mizo in do poznega večera obujali spomine. Še in še smo se nasmejali. Podoživeli smo vsak trenutek posebej, ki smo ga preživeli skupaj. Dane se je po vojni poročil z Magdo oz. kapetanom Brino in v šali dodal, da ima še zdaj komando nad njim. Tudi otroka, deklica in fant sta bila njuna. Lovro se še ni oženil, zelo rad pa je čuval svoje nečake. Rekel je, da je prestar, da bi letal za kıklami. Povsem je spremenil svoje mnenje o majhnih otrocih. Žal je proti koncu vojne padel Dolfe. Vsi štirje skupaj so bili odlična ekipa in so izvedli še veliko odmevnih akcij. Najbolj ponosna pa sta bila Lovro in Dane na našo skupno akcijo, čeprav najprej nista bila navdušena, da bosta kot izkušena minerja za pestrno trem smrkavcem. Tudi mi smo jim zaupali svoje zgodbe. Prišli smo k dobri družini, z bratom sva že imela svoji plači, mlajši Peter pa se je še šolal, ne boste verjeli, za čevljarja. Da bo Danetu lahko naredil tisti presneti škorenj, ki mu ga je takrat vrgel v reko.

Po nepričakovanem in tako prijetnem srečanju je bilo slovo kar malce težko. Izmenjali smo si naslove in obljubili, da si bomo pisali in se še kdaj takole srečali.

Marija Senica

IV. sklop – obisk spominskega obeležja

SPOMENIK PADLEMU KOMANDANTU 1. BATALJONA ŠERCERJEVE BRIGADE, LILJI BADOVINCU, KRAJ GRAČNICA, OBČINA LAŠKO

ILJIJA BADOVINAC

... Na cesti nekaj korakov od nas so se motno lesketale brzostrelke in puške. Zapeljivo so nas vabile. Bile so za nas huda skušnjava. Imeti švabsko brzostrelko, še posebej pa parabolo zaplenjeno v borbi, je bila posebna čast za vsakega borca. Toda, kdor bi stopil le korak proti cesti, bi se lahko pobratil s smrtjo. Od vsega bataljona, ki je bil v zasedi, je ostal pri njih samo komandant Ilija Badovinac. Vsi partizani so ga poznali po njegovih drznih dejanjih. Širokopleči, vedno nasmejani Belokranjec, pravi velikan med nami, ni poznal strahu. Bil je človek železnih živcev in mišic. Rešiti ga nismo mogli. Za vedno je ostal je v soteski. *

* Odlomek iz knjige *Rimske Toplice v borbi in svobodi*, poglavje *zaseda na Gračnici*, stran 31.

Na mestu, kjer je pokopan, stoji spomenik, postavljen leta 1952.

*Slika 22: Narodni heroj Ilija Badovinac
(Vir: hem.bredband.net)*

*Slika 23: Spomenik Iliji Badovincu in spominsko
obeležje živega zidu (Vir: vlaki.info)*

http://sl.wikipedia.org/wiki/Ilija_Badovinac

SPOMINSKO OBELEŽJE ŽIVI ZID, KRAJ GRAČNICA, OBČINA LAŠKO

Najprej je vrsto let na mestu, kjer je padel in je pokopan komandant 1. bataljona Šercerjeve brigade in narodni heroj Ilija Badovinac, stal samo njegov spomenik. Leta 1983 pa je Rudi Stopar iz Sevnice, pesnik, pisatelj in ljubiteljski kipar, postavil še spominsko znamenje za otroke, udeležence živega zidu. Svojevrsten spomenik v obliki skupine telohovih cvetov simbolizira pričetek pomladi. Njihovi pestiči so v obliki zvezde. En cvet leži na tleh in simbolizira umrlega otroka, dva zlomljena cvetova pa ranjene otroke. Obeležje je izdelano iz oplemenitega jekla in kamna, zaokroža ga pladenj za sveče v obliki zvezde in Kajuhov verz iz njegove pesmi Štirinajsti diviziji v njegovem rokopisu: »*Plovi pesem borb in zmage preko gmajn, gora.*« Na nasprotni strani ceste pa je v breg do platoja zgrajenih troje stopnišč, ki nosijo imena treh brigad: *Tomšičeve, Bračičeve in Šercerjeve*. Te stopnice služijo tudi kot tribuna ob spominskih prireditvah.

V živem zidu je bilo udeleženih med 20 in 25 otrok, ki so jih nemški okupatorji uporabili za svoj ščit pred partizani 12. februarja 1944. Bil je zadnji dan prvega polletja, otroci so se vračali s filmske predstave, Nemci pa so se pomikali po dolini Gračnice, da bi presekali pot 14. diviziji. V napadu je bil ubit en otrok (*13-letni Ivan Lapornik*), štirje so bili ranjeni (*Peter Deželak, Ivan Hliš, Ivan Požin in Anton Belej*), ostali so bili nepoškodovani. V živem zidu so bili še: *Cvetko Tišlar, Anton Belej, Silvo Kajtna, Alojz Biderman, Alojz Zamuda, Marica Klenovšek, Ana Stariha, Janez Kolar, Jože Lončar ...* (* podatki niso popolni).

Obeležje živega zidu je eno od postajališč na vsakoletnem spominskem pohodu po poteh 14. divizije od Sedlarjevega do Gračnice. Letos je bil že 37. Organizira ga Društvo za ohranjanje spomina na pohod XIV. divizije Laško. Obiska prireditve in obeležja se je 7. februarja udeležila tudi naša projektna skupina. Dan je bil lep, a mrzel. V ozki soteski Gračnice smo lahko občudovali pravo čudo narave. Kot da je Gračnica meja med sončnim in senčnim delom. Desni breg se je bleščal od sončne svetlobe, bil brez snega, levi pa je bil turoben, z umazano sivim snegom in brez enega samega sončnega žarka. Kar pošteno nas je zeblo v noge. Pa vseeno ni bilo tako hudo kot pred 67 leti, ne za odrasle, niti za nas otroke. Po soteski so tokrat odmevale partizanske pesmi z obvezno himno 14. divizije, zastave so vihrale v lahnem vetru, iz zvočnikov so donele besede spomina na daljne dogodke in pomena ohranjanja tega zgodovinskega spomina, častne salve ...

Na mestu spomina smo se zbrale štiri različne generacije. Še živi udeleženci pohoda in živega zidu, pohodniki, svojci udeležencev, člani Društva za ohranjanje spomina na pohod 14. divizije Laško, predstavniki borčevskih organizacij in raznih veteranskih združenj, župana občin Laško in Radeče, delegacija iz Bele krajine ter ostali obiskovalci od blizu in daleč. Slavnostni govornik je bil načelnik Generalštaba slovenske vojske mag. Alojz Šteiner. Skupaj smo skupaj podoživeli čas in dogodke izpred 67 let ter se spoštljivo poklonili vsem, ki so kdajkoli in kakorkoli pripomogli, da živimo danes v samostojni in neodvisni državi Sloveniji.

Člani projektne skupine

*Slika 24: Nekaj udeležencev živega zidu
(fotografirano 26. julija 1959, Vir: knjiga Pohod štirinajste*

*Slika 25: Na mestu dogodka po 67. letih
(foto: Špela Mišmaš)*

*Slika 26: Nekaj članov projektne skupine na mostu,
ki ga je prečkala 14. divizija (foto: Špela Mišmaš)*

*Slika 27: V strmino na desni se je vzpenjala
divizija na varno (foto: Špela Mišmaš)*

Slika 28: Štiri generacije skupaj na mestu našega zgodovinskega spomina (foto: Špela Mišmaš)

Slika 29: Malo pred spominsko prireditvijo (foto: Špela Mišmaš)

Slika 30: Pohodniki spominskega pohoda prihajajo na cilj (foto: Špela Mišmaš)

Slika 31: Društvo za ohranjanje spomina na pohod XIV. Divizije Laško je pripravilo že 37. tradicionalni spominski pohod po poteh 14. divizije od Sedlarjevega do Gračnice. (Vir: pohodxivdivizije.mojforum.si)

Slika 32: Pogled na spominsko obeležje, 7.2. 2011 (foto: Špela Mišmaš)

Slika 33: Udeleženci živega zidu na mestu dogodka, februarja 2009
(Vir: pohodxivdivizije.mojforum.si)

ŽIVI ZID

12. februar 1944, okrog pol štirih popoldne. Prvi bataljon Šercerjeve brigade je bil določen za zasedo v soteski, po kateri pelje cesta proti Rimskim Toplicam, dokler divizija ne prekorači ceste. Komandant Badovinac in politkomisar Martin sta razporedila bataljon na obeh obronkih nad cesto. V zasedi nas je bilo sto pet mož s štirimi mitraljezi. Fantje so bili dobre volje, kurirji so jim prinesli pivo iz gostilne. Obveščevalne patrulje so nam sporočile, da se sliši po cesti brnenje švabskih avtomobilov in motorjev. Komandant Badovinac je še zadnjič pregledal položaje.

Približno 2 km pred sotesko so se švabski avtomobili ustavili. Pot v sotesko so nadaljevali peš. Že smo tudi mi v zasedi videli prvo pomikajočo se kolono. Komandant Badovinac še ni dal znaka za napad. Naslonjen na debelo smreko je ostro motril kolono skozi daljnogled. Gledal jo je dolgo, ni se je mogel nagledati. Vsi okrog njega smo se s skrbjo spogledovali, bili smo nestrpni. Po vsem telesu smo čutili drget. Dogovorjenega znaka ni hotelo biti od nikoder. V tem trenutku smo že tudi popolnoma točno razločili čudno predhodnico, kakšne še svoj živ dan nismo videli. Vročina in mraz sta nas začela spreletavati, postali smo nesigurni, prepadli. Bil je grozen pogled, ki je vsakega borca pretresel do dna duše. V takih pogojih, s tako zahrbtnostjo in podlostjo se ni mogoče boriti!

Švabska predhodnica, močna okoli 150 mož, je bila obdana s šolsko deco iz Lokavca. Obdali so se z živim zidom naših slovenskih otrok, ki naj v primeru napada s svojimi telesi zaščitijo esesovsko svojat. V strahu in trepetu, vsi objokani, so korakali otroci na vsaki strani ceste, po sredi pa je šla švabska predhodnica. V trenutku nas je popadel strašen bes. Badovinac se ni mogel odločiti. Švabi in vermani, obdani od vseh strani z otroki, so počasi napredovali po cesti. Minute so bile dolge kakor večnost. Živci so nam bili do skrajnosti napeti. Slišali smo klopotati vodo v tolmunih Gračnice. Zaseda se je zdela nemočna. Samo dobrih sto metrov jih je še ločilo od mostu in gostilne. Švabom na čelu predhodnice se je že nudil čuden prizor. V rebrih, desno od gostilne, se je valila iz gozda dolga kolona, mož za možem. Kakor okameneli so Švabi zaustavili svoj počasni korak. Nepričakovano so se znašli pred vso 14. divizijo. Načrt se jim je izjalovil. Sotesko, ki bi jo morali zasesti oni, je bila že zasedena. Komandant Badovinac se je moral odločiti v desetinki sekunde. V nevarnosti je bila vsa komora divizije. Rezek, dolg pisk njegove piščalke – dogovorjeno znamenje, je prerezal ozračje mračne soteske. »Švabsko predhodnico je treba uničiti, kolone za njimi pa zadržati,

dokler se vsa divizija ne premakne preko ceste na nasprotno pobočje,« je naročil komandant vsem oficirjem.

Šolska deca, ki je stopala na čelu kolone in ob straneh, je v smrtnem strahu dosegla mostiček. Bila je rešena. Dva otroka sta bila ranjena, eden pa je bil smrtno zadet. Naše bolničarke so ranjenima malčkoma nudile prvo pomoč. *

** Povzetek poglavja Živi zid iz knjige Živi zid Staneta Terčaka.*

*Slika 34: Pri tem mostu je morala zaseda zadržati Nemce. Zadaj stavba nekdanje gostilne.
(foto: Špela Mišmaš)*

DNEVNIŠKI SPOMINI MOJEGA PRADEDKA

Zunaj je deževalo. Bila sem na počitnicah pri prababici. Ona je likala perilo, meni pa je bilo neznansko dolgčas. Predlagala mi je, naj grem v podstrešno sobo malo obrisat prah. Dežne kaplje so padale po strehi, jaz pa sem brisala in brisala, dokler nisem naletela na neke stare zvezke in knjige. Začela sem jih jemati v roke in listati. Kar naenkrat sem v rokah držala nek čuden zvezek, ki je bil drugačen od drugih. Pri listanju sem kaj hitro ugotovila, da je dnevnik. Dnevnik mojega pradedka, ki je že umrl. Listi so bili precej porumeneli, pisano je bilo s svinčnikom, tako da je bilo, kljub lepo oblikovani pisavi, težko brati, kaj sploh piše. Radovednost mi ni dala mira. Ker je bila soba temna, nisem videla natančno, o čem sploh piše, zato sem se presedla k oknu. Dež je še kar škreblijal po opeki, jaz pa sem se udobno namestila v star oguljen fotelj ob oknu ter začela radovedno brati:

Petek, 11. februar 1944

Nemški učitelj nam je danes v šoli povedal, da gremo jutri na ogled filma o dosežkih nemške vojske v zadnjem mesecu. Naročil nam je, naj se toplo oblečemo in dobro obujemo, da nas ne bo zeblo v hudi zimi. S seboj naj vzamemo tudi hrano. Ko sem danes to povedal mami, je bila zelo jezna. Jezila se je, zakaj nas vlačijo okrog, ko je tako mrzlo in še nevarno povrh. Vojna je in nikoli ne veš, kje lahko pride do spopada. Slišala je tudi, da je v bližini neka velika partizanska enota, zato zna biti zelo nevarno. Ni mi jasno, zakaj jo tako skrbi. Se nam vsaj en dan ne bo treba učiti »švabščine, oblekel in obul sem bo pa že tako, da me ne bo zeblo. V žepe si bom natlačil suhih hrušk in kos kruha, pa tudi lačen ne bom. Zdaj grem spat, da bom lahko zjutraj zgodaj vstal.

Sobota, 12. februar 1944

Zbudil sem se, ko je bila zunaj še trda tema. Slišal sem, kako je mama zakurila v peč. Stiskal sem se pod odejo, saj je bilo zelo mrzlo. Tako sem počakal, da se je hiša malo segrela. Mama je skuhala zajtrk. Počasi sem vstal, se oblekel in sedel za mizo. Šinilo mi je v glavo, da imamo danes kino predstavo. Pred odhodom me je mama opozorila, da ne pozabim kape, ter mi pripravila kos kruha in suhe hruške. Oboje sem si stlačil v žepe. Obul sem si očetove čevlje, ki so bili bolj topli. Veselo sem zakorakal v mrzlo jutro. Hodil sem po cesti proti šoli v Lokavcu. Po dolini Gračnice je bril mrzel in oster veter, zeblo me je v nos in ušesa. Kmalu se

mi je pridružil sošolec Ivan, kasneje pa še ostali otroci ob poti. Pozabili smo na mraz in se veselo pogovarjali.

Zbrali smo se pri lokavški šoli in počakali na učitelja. Skupaj smo odšli proti Rimskim Toplicam, do tovarne podpetnikov. Tam so nam predvajali propagandni film, ki je bil »brezvezen«. Po končanem filmu smo čakali učitelja, ki je prišel ves zaskrbljen. Sklical nas je in nam povedal, da bomo morali nazaj hoditi z nemškimi vojaki, ker bo tako bolj varno, če bi se slučajno kje pojavili partizani. Del poti so nas peljali s tovornjaki, nato pa smo morali dol in se postaviti okrog njih. Vsi so bili dobro oblečeni in oboroženi. Ni nam bilo povsem jasno, kaj želijo, zato so nas s silo postavili na ustrezna mesta. Tako smo se napotili peš po soteski, nemški vojaki na sredini, mi pa okrog njih. Med potjo sem skrivaj potegnil iz žepa suhe hruške in jih začel žvečiti, saj mi je že pošteno krulilo v želodcu. Že smo bili pri Medvedovi domačiji.

Nemci so postajali vedno bolj nervozni in previdni. Z orožjem v rokah so se ozirali po strmih pobočjih na obeh straneh Gračnice. Ukazali so nam popolno tišino. Neka čudna napetost je visela v zraku. Počasi smo šli naprej. Skoraj smo že bili pri gostilni Blatnik. Vesel sem bil, saj sem vedel, da bodo najbrž Nemci tam jedli in pili, mi pa bomo lahko odšli domov in vse bo tako kot mora biti. Naenkrat se je zaslišal žvižg piščalke in že je počilo. Kaj se je dogajalo, mi ni bilo povsem jasno. Pokalo in bobnelo je z vseh strani. Nemci so si iskali kritja, za nekatere je bilo prepozno in so obležali mrtvi ali ranjeni. Tudi mi smo vpili od strahu. Stekel sem za bližnji grm, pa kar naenkrat nisem mogel več premikati noge. Bolečine sploh nisem čutil. Padel sem po tleh in zagledal kri. Kaj se je zgodilo, mi ni bilo jasno. Zraven mene je ležal Ivan, ki je bil prav tako krvav. Še en sošolec je nedaleč stran ležal v krvi. Ni se premikal, niti ni ječal ali klical na pomoč.

Z Ivanom sva se tiščala za grm in upala, da bo vsega kmalu konec. Ko je le malo prenehalo pokati, sva zaslišala klice, ki so prihajali od mosta. Nekako sva zbrala zadnje kančke moči in se odplazila proti njem. Tam so naju pograbili partizani in naju odnesli preko drugega mosta do gostilne. Tukaj so bili tudi že vsi ostali najini sošolci, ki so na klice partizanov stekli na varno. Partizanske bolničarke so naju z Ivanom in še druge ranjene obvezale. Šele zdaj sem začutil silno bolečino. Na stegnu sem imel rano od krogle, ki je prestrelila mojo nogo. Nekako so obvestili domače, da so naju z Ivanom prišli iskat in odpeljali domov. Mama me je spravila v posteljo. Zjutraj si niti v sanjah ne bi misli, da se bo današnji dan končal takole.

Zapis se je tukaj končal. Z zvezkom sem odhitela k prababici in jo vprašala, če se je to res zgodilo in kdo je ta fant Peter, ki je vse to napisal v zvezek. Razložila mi je, da je bil Peter

moj pradedek, ki je že umrl. Rekla je, da ga je ta dogodek iz vojne spremljal celo življenje. Zaradi rane na nogi je vedno težko hodil. Vojna je na njem pustila hude posledice, čeprav sam o tem ni hotel govoriti. Zelo je bila vesela, da sem našla ta zvezek, saj tudi sama ni vedela zanj.

S časom sem na ta pripetljaj pozabila, odkar pa hodim v šolo v Rimske Toplice, me moja pot vsak dan pelje mimo mesta, kjer se je zgodil takoimenovani živi zid in v katerem je bil udeležen in ranjen moj pradedek Peter Deželak. Na mestu dogodka stoji spomenik padlemu komandantu Iliju Badovincu in otrokom živega zidu. Eden telohovih cvetov z upognjenim cvetom ponazarja tudi mojega ranjenega pradedka Petra. Vsakič se spomnim na njegov zapis v zvezku, ki sem ga nekega deževnega počitniškega dne čisto slučajno našla na podstrešju pri prababici. In zelo sem mu hvaležna za to. Takrat, med vojno, je bil približno moje starosti.

Sara Deželak

BILI SMO ŽIVI ZID

Vračali smo se iz šole, pravzaprav z ogleda nekega filma, s katerim so se Nemci hvalili o svojih vojnih uspehih. Morali smo ga gledati. Bilo je že kar pozno popoldne in mraz je vse bolj pritiskal v sotesko. Ker od zjutraj nismo jedli nič toplega, nam je bilo še bolj hladno. Bili smo nekje na pol poti, ko so nas dohiteli vojaki s kamioni. Za nami so ustavili in poskakali na cesto. Njihov vodja je prišel do našega učitelja in se nekaj z njim pogovarjal. Učitelj nam je razložil, da nas bodo oni pospremili do gostilne v Lokavcu in naj se nič ne bojimo, da bo tako bolj varno. Sam ni šel z nami, ampak je ostal z ostalimi vojaki.

Kar precej vojakov se je postavilo na sredino ceste, nam pa so ukazali, naj se postavimo pred in ob njih. Ni mi šlo v glavo, kdo bo zdaj koga varoval, oni nas ali mi njih. Postalo nas je strah in mnogi so začeli jokati. Vodja se je zadržal, naj bomo tihi. Vseeno smo potihlo hlipali. Vedeli smo, da iz tega ne bo kaj dobrega. Že nekaj dni se je potihlo govorilo, da se nekje tu okrog suče večja partizanska enota. Počasi smo tako hodili po mrzlem snegu. Dobro oblečeni in oboroženi vojaki so pozorno opazovali oba bregova. Tudi njim najbrž ni bilo vseeno, ampak ukaz je ukaz. Bila je vojna in v vojni se ni šaliti z ukazi. Že smo prečkali prvi most in šli mimo Medvedovega kozolca ob cesti. Še nekaj sto metrov in bomo pri gostilni. A kar naenkrat je zaropotalo s pobočja nad Gračnico. Nas in vojake je zajela panika. Mi smo jokali in kričali ter si iskali zavetja. Nekaj vojakov je padlo takoj po tleh. Sneg se je rdečil od njihove krvi. Tudi moj dober sošolec in prijatelj je nekam čudno padel po tleh. Klical sem ga,

a se ni odzval. Planil sem v jok. Blizu mene sta na tleh ječala dva sošolca. Tudi ob njiju se je rdečil sneg. Grozno je ropotalo in bobnelo, da sem si moral z dlanmi zatisniti ušesa. Glavo sem tiščal v mrzel sneg. Ves sem drgetal od mraza in od strahu. Minute so bile dolge kot še nikoli. Končno je streljanje malo pojenjalo. S ceste in od potoka skoraj ni bilo slišati več strela, le s pobočja so še prileteli posamezni rafali. Na mostu smo zagledali nekaj ljudi, ki so nas klicali, naj hitro stečemo k njim. Počasi smo došli, kaj hočejo in kdo so. En za drugim smo stekli čez most in še čez enega do gostilne. Pri tem smo pomagali pri hoji tudi ranjenima sošolcema. Partizanske bolničarke so ju obvezale. Še vsi preplašeni in blede smo z začudenjem gledali dolgo kolono partizanov, ki se je vila iz gozda mimo gostilne, čez most na Gračnici in v nasprotni breg proti Vodiškemu in Lažišam. Čez nekaj časa je po soteski spet bobnelo in ropotalo od streljanja. Mi bi še ostali, a so nas partizani napotili domov. Na tej strani je bilo zaenkrat še varno.

Imel smo pravo srečo v nesreči, a dogodek tega dne nas je zaznamoval za celo življenje. Žal je eno zastalo na cesti ob Gračnici. Še dolgo sem ga pogrešal, svojega najboljšega sošolca in prijatelja. Če le prilika nanese, se ustavim na mestu dogodka in pri spomeniku podoživljam tisti dan, ter prižgem svečo v spomin nanj in na vse padle v takratni vojni.

Jakob Kolman

DNEVNIŠKI ZAPIS

Dragi dnevnik!

11. februar 1944

Zunaj je huda zima. Naša skromna hiša se je šibila pod težo snega. Pred njo so bili visoki zameti napihanega snega. Mama nam ne dovoli, da bi se igrali zunaj, saj po celi vasi hodijo tuji vojaki in prežijo na vsak naš korak. To je grozno!

12. februar 1944

Saj ne boš verjel! S sestrama in brati ter drugimi otroki iz naše šole v Lokavcu smo se vračali domov s kino predstave. Kar naenkrat smo za sabo zaslišali nemške vojake. Ko so nas dohiteli, so nas ustavili in nam ukazali, naj se postavimo pred in ob njih. Tako smo skupaj z njimi nadaljevali pot po ozki soteski Gračnice. Vojakov je bilo zelo veliko, nas pa je bilo

strah, kaj se bo zgodilo. Skrivaj smo jih opazovali. Bili so mrkih obrazov in v rokah so držali napete puške in brzostrelke. Hodili in hodili smo. Kar naenkrat so nemški vojaki obstali kot vkopani. Na pobočju pred seboj so zagledali, kako se iz gozda vije dolga kolona partizanov. Takrat je po vsej soteski zaropotalo. Vsa sem se tresla. Slišala sem jok in stokanje ostalih otrok. Bilo je prav grozno. Vojaki so padali na tla, spet drugi so si iskali zavetja ob in v potoku. Mnogi so negibno obležali na tleh, ranjeni pa so se zvijali v mukah in glasno ječali. Sneg se je rdečil od krvi. Izkoristili smo čas zmede in stekli v smer klicev. Pritekli smo do mosta in zagledali partizane. Še malo in bili smo rešeni. Nekaj mojih sošolcev je bilo ranjenih in bolničarke so jih obvezale. Imela sem srečo, da me niso zadeli. Ugotovili smo, da eden od otrok manjka. Le kaj je z njim? Streljanje je poenjalo, a kmalu je po soteski spet bobnelo. Na tej strani je bilo varno, zato so nas poslali domov. Do nas je bilo kar daleč. Tekli smo, padali v sneg, vendar prihiteli do doma v pol ure. Na srečo smo bili vsi živi. Mama je od sreče jokala. Oče nas je spravil na peč, nas pokril in nam prinesel hrane in pijače, saj smo bili že zelo lačni. Še zdaj se vsa tresem, čeprav sem doma na varnem. Strah ob doživetem bo v meni še dolgo prisoten. Res je bil danes grozen dan!

Manca Knez

OTROCI ŽIVI ZID

12. februarja 1944

Švabski učitelj nas je danes odpeljal v tovarno podpetnikov na Gračnico. Ogledati smo si morali neki film o nemški propagandi in njihovih uspehih v vojni. Vsega nismo razumeli, saj nismo dobro znali nemškega jezika. Propagandni film se je komaj zaključil, ko so od nekod prihrumeli nemški vojaki. Postali smo prestrašeni, saj nismo vedeli, kaj se dogaja. Učitelj nas je v spremstvu nemških vojakov naložil na tovornjak. Sam ni šel z nami.

Sošolci in sošolke med seboj nismo smeli govoriti. Samo vprašujoče in zaskrbljeno smo se spogledovali. Iz naših oči je žarel strah in vprašanje, kam sploh gremo. Nihče izmed nas ni vedel, kaj šele slutil. Peljali smo se po dolini Gračnice proti Jurkloštru. Torej proti domu. Kmalu se je tovornjak ustavil. Morali smo dol. Bilo je okrog pol štirih popoldne. V to ozko sotesko le malokdaj posije sonce, danes pa je bila še posebej temačna in polna neke čudne napetosti. Nemški vojaki so nam ukazali, naj se postavimo okrog njih (na čelo in na obe strani

ceste), sami pa so se postavili na sredino. Tako smo počasi nadaljevali pot po mrzli in temačni soteski. Vročina in mraz sta me začela spreletavati, vsi smo postali nesigurni, prepadeni; nemški vojaki so nas imeli za živi ščit pred morebitnim partizanskim napadom. Zelo nas je bilo strah. Bili smo objokani, čeprav nismo upali jokati, naša telesa so trepetala. Naši koraki so bili kratki, hitri, boječi, na trenutke cepetajoči. Bližali smo se mostu preko Gračnice. Ob njegovem koncu je še en most z odcepom za Lokavec. Nas bodo tu spustili domov? A še preden smo dosegli most, se je zaslišal rezek žvižg piščalke in v istem trenutku je strašno zaropotalo po vsej soteski. Kakor okameneli so švabi ustavili svoj korak. Partizani so jih prehiteli. Nepričakovano so se znašli pred celotno 14. divizijo.

Ozka soteska se je v hipu spremenila v pravi pravcati pekel. Po cesti so zamolklo padala telesa. Mrtvi so negibno ležali, ranjenci so se zvijali v mukah in ječali, topla rdeča kri je brizgala po belem snegu. Plazeče postave švabov so iskale kritja ob cesti in za skalami v strugi Gračnice. Po zraku s pobočja pa so še kar švigale krogle pušk in mitraljezov in tako branile prehod divizije preko mostu v nasprotni breg proti Vodiškemu in Lažišam. Mi otroci, ki smo stopali na čelu in ob nemških vojaki, smo v smrtnem strahu dosegli most. Bili smo rešeni. Žal smo izgubili enega sošolca, štirje pa so bili ranjeni in so jih oskrbele partizanske bolničarke pri gostilni.

Po uničenju predhodnice je trušč v soteski malo potihnil, a kolone za predhodnico so že zasedale ugodnejše položaje na nasprotnem bregu in od tam tolkle po partizanski zasedi. V vsej štiriletni vojni je bila borba v tej soteski samo enkrat, ampak takrat zelo odločilna. Divizija je neovirano prešla Gračnico in zasedla ugodnejše položaje na drugi strani soteske, od koder je že isto noč nadaljevala pot proti Pohorju. To je bil zdaj njen cilj.

Mnogokrat se živo spominjam tega popoldneva, saj je tam pustil svoje življenje tudi moj sošolec, pridružila sta se mu komandant 1. bataljona Šercerjeve brigade Ilija Badovinac in komisar ter njegov namestnik Martin. Vsem sem hvaležna, da so tega usodnega dne rešili nas otroke iz Lokavca in 14. divizijo, čeprav so pri tem tvegali in izgubili lastna življenja.

Manca Jazbec

OTROCI – ŽIVI ŠČIT NEMCEM

Zima. Mrzlo. Sneg. Odločni koraki švabov. Tu pa tam kakšen jokajoč vzdih. Drugače tišina. Ukazano nam je bilo, naj držimo glave dol in se ne pogovarjamo. Z našimi telesi hočejo zaščititi sebe, vzeli so nas za živi zid. Vedela sem, da so naše ure štete.

Nemški učitelj nas je peljal na ogled nemške propagandne kino predstave, ki smo si jo ogledali v tovarni podpetnikov na Gračnici. Na poti domov so se kar naenkrat od nekod prikazali Nemci. Ukazali so nam, naj se postavimo okrog njih. Tako smo počasi šli po dolini Gračnice proti Lokavcu, mi spredaj in ob straneh, nemški vojaki po sredini. Nemci so v soteski pričakovali možnost partizanske zasede, zato so previdno korakali, mi ob njih pa v strahu bolj cepetali. Nisem vedela, kaj se bo zgodilo, niti nisem vedela, kaj bodo naredili z nami. Upala sem, da bom še vsaj enkrat videl svojo mamo in očeta.

Nekateri so v mislih molili in prosili, da se bodo partizani kmalu prikazali, nekateri so upali, da se ne bodo, saj to pomeni streljanje, nekaterim je bilo vseeno, saj so mislili, da bodo tako ali tako mrtvi. Ne vem več, kaj sem mislila sama. Od strahu in mraza otrple noge sem komaj vlekla za sabo. Sredi razmišljanja sem opazila, da smo že blizu Lokavca. Začela sem hitreje dihati. V zraku je bilo čutiti neko čudno napetost. Pot po dolini se mi ni zdela še nikoli tako dolga. Še nekaj deset metrov in bomo pri odcepu za Lokavec.

Napetost in tišino je prerezal rezek žvižg piščalke s strmega brega nad sotesko. Skoraj istočasno je zaropotalo partizansko orožje. Prvi nemški vojaki so padli po tleh, ostali so hitro skočili v kritje in začeli streljati proti partizanski zasedi. Zraven mene se je sošolec zgrudil na tla. Zgrabila sem ga in povlekla za rob ceste. Ostali so kot prestrašene kokoši tekali sem in tja, dokler nismo zaslišali klicev partizanov z mosta malo višje za ovinkom. Stekli smo tja in bili rešeni. Boj se je nadaljeval. Po ozki soteski je bobnelo ropotalo in odmevalo. Preko mostu pa se je v nasprotni breg vila dolga kolona partizanov. Začudenim smo jih opazovali. Dva ali več sošolcev je bilo ranjenih. Partizanske bolničarke so jih pri gostilni obvezale. Ugotovili smo, da en sošolec manjka. To je bil tisti, ki sem ga potegnila na rob ceste. Žal je strelni rani podlegel in umrl.

Lana Maksima Rumbak

MOJI SPOMINI NA ŽIVI ZID

12. februar 1944. Po nekaj dneh sneženja s snežnimi meteži je bil zunaj mrzel in jasen zimski dan. Občasno je popihal mrzel in sunkovit severni veter, ki je prenašal sipek sneg in delal zamete. Z nemškim učiteljem smo se vračali z ogleda nemškega propagandnega filma. Zelo nas je zeblo in težko smo hodili po visokem snegu na cesti. Kar naenkrat so se za nami pojavila nemška vozila z vojaki. Ustavili so se in poskakali s tovornjakov. Njihov vodja se je nekaj pogovarjal z našim učiteljem. Naložili so nas na tovornjak in odpeljali smo se. Bomo vsaj prej doma. Toda že po dobrem kilometru so se vozila ustavila. Morali smo dol. Začudenji smo gledali, kaj bo zdaj. Ukazali so nam, naj se postavimo pred njih in na vsako stran ceste. Sploh nam ni bilo jasno, kaj hočejo, zato so nas začeli postavljati na silo. Nismo jim upali nasprotovati, saj so bili oboroženi. Od strahu smo jokali, a so nam zapovedali, naj bomo tiho in hodimo, kot so ukazali.

Počasi smo peš nadaljevali pot, mi otroci spredaj in ob strani, nemški vojaki v sredini. Potiho smo hlipali, vojaki pa so z orožjem v rokah pogledovali na obe strmi pobočji ob potoku in cesti. Počasi se nam je vsem posvetilo. Nemci so se z nami zavarovali pred morebitnim partizanskim napadom. Govorilo se je, da je v bližini velika partizanska enota. Pot proti Lokavcu se mi ni še nikoli zdela tako dolga. Prišli smo že čez prvi most, še dobrih dvesto metrov, pa bomo pri drugem mostu in pri odcepu za Lokavec, ki se začne prav tako z mostom čez Gračnico. V zraku je bilo čutiti neko čudno napetost, že tako ozka in temačna soteska se je zdela še bolj skrivnostna in turobna. Slišali smo klopotanje vode in škripanje snega pod našimi in nemškimi škornji. Nekaj deset metrov pred odcepom je moreče vzdušje prekinil oster žvižg piščalke in že je zaropotalo. V strahu in paniki smo jokaje iskali zavetja. Po soteski je bobnelo in odmevalo, krogle so rezale mrzel zimski zrak. Videla sem, kako sta dva sošolca zavpila in omahnila na rob ceste, eden pa ni dal glasu od sebe. Nekam čudno je padel po cesti. Sneg se je rdečil od krvi. Tudi nekaj nemških vojakov je negibno obležalo, spet drugi so ječali zaradi ran. Zdelo se mi je, da je bobnelo in ropotalo celo večnost, nato je le malo pojenjalo. Takrat sem izza ovinka zaslišala klice v domačem jeziku. Pohiteli smo preko mostu in zagledali partizane. Vse polno jih je bilo. Prečkali so most in se vzpenjali v nasprotni breg. Partizanske bolničarke so pri gostilni obvezale ranjene sošolce. Žal enega ni bilo z nami, obležal je mrtev na cesti. Partizani so nas napotili domov, saj je bilo na tej strani varno. Po poti sem spet zaslišala, kako se bobnenje v soteski nadaljuje. Bila sem že skoraj doma, ko je šele pojenjalo.

Čez nekaj dni sem izvedela, da so bili ti partizani 14. divizija, ki je prečkala Gračnico in nadaljevala svoj pohod nekam bolj na varno. Žal nam je bilo sošolca, ki je padel. Slišala sem, da sta v boju padla tudi dva partizana, zelo pogumen in dober komandant Ilija ter njegov namestnik in komisar Martin. Bili so to hudi in kruti dnevi vojne.

Velikokrat me je ponoči tlačila mora. Čez nekaj let so na mestu dogodka postavili spomenik pokopanemu komandantu Iliji Badovincu in še leta kasneje tudi nam otrokom, ki smo bili živi ščit okupatorskim vojakom. Kljub vsemu smo bili preživeli otroci srečni, da se je vse skupaj končalo s tako malo žrtvami. Leta kasneje sem prav razumela, zakaj je bilo tako pomembno, da se divizija umakne na varno in so partizani iz zasede morali začeti streljati, čeprav so bili nemški vojaki obdani z nami. Tako smo tudi mi nehote prispevali svoj delež k svobodi in ponosna sem na to.

Nuša Kališnik

DNEVNIŠKE SANJE

Ura je bila že pozna in odpravila sem se spat. Jutri je treba zgodaj v šolo. Kar naenkrat se mi je v spanju zazdelo, da sem v roke vzela dnevnik in začela vanj pisati doživetja tega dne:

»Dragi dnevnik, ne moreš verjeti, kaj se mi je danes zgodilo. Pa saj niti sama ne morem verjeti. Ko sem se popoldne skupaj s sošolci vračala iz šole, so se kar naenkrat prikazali tuji ljudje v uniformah in s puškami. Vlekli so nas za roke in nam govorili nekaj, kar ni nihče izmed nas razumel. Na silo so nas postavili tako, da so se z nami obdali. Kar nekaj časa smo tako hodili po soteski. Kljub mrazu nam je bilo vroče, saj nas je bilo zelo strah, kaj se bo zgodilo. Skoraj smo prišli do mosta na Gračnici, ko smo zagledali, kako se po pobočju iz gozda vije dolga kolona ljudi. Morečo tišino je pretrgal rezek zvok piščalke in svinčenke so že žvižgale okrog naših glav. Iskali smo si kritja ob potoku. Moja sošolca sta začela na ves glas jokati in kričati. Ker sem bila zelo prestrašena in objokana, sploh nisem vedela točno, kaj se pravzaprav dogaja. Streljanje je za hip ponehalo, zato smo se lahko umaknili preko mostička, kamor so nas klicali partizani. Bolničarke so oskrbele ranjene sošolce. Eden fant je manjkal. Nekateri so videli, da je obležal mrtev na cesti. Spet se je začelo streljanje, ki je

trajalo še kar nekaj časa. Začudena sem gledala dolgo partizansko kolono, ki se je pomikala preko mosta in lezla po sneženi stezi v nasprotni breg. Po prihodu domov so vsi domači planili vame. Od sreče smo jokali.«

Nekje v podzavesti sem zaslišala glas budilke. S težavo sem odprla nekam čudno mokre oči in naposled ugotovila, da so bile vse skupaj le hude sanje po mojem doživetem branju in poslušanju zgodbe iz časa 2. svetovne vojne. Ta zgodba opisuje resničen dogodek, ki se je zgodil 12. februarja 1944 v dolini Gračnice pri Lokavcu.

Vsakič, ko se peljem v šolo ali kam drugam po dolini Gračnice, se peljem mimo kraja tega dogodka, kjer danes stoji spomenik Iliji Badovincu in živemu zidu, se spomnim svojih hudih sanj. Takrat pomislim na vso podlost nemških vojakov in hudo stisko otrok, ki so jim bili za živi zid. Vedno znova in znova sem vesela, da živim v svobodni domovini Sloveniji.

Saša Pavčnik

PO POTI DOGODKOV IZ PRETEKLOSTI

Doma sem na Globokem, to je rojstva vas našega pesnika balad in romanc Antona Aškercia. Po njem nosi ime naša osnovna šola v Rimskih Toplicah. Velikokrat grem v vas Lokavec, kjer imam sorodnike in prijatelje. Pot me vodi po cesti proti Jurkloštru. Cesta se najprej vije ob Savinji in železnici, čez dobre tri kilometre pa se ločijo. Na mestu, kjer se Gračnica izliva v Savinjo, le-ta in železnica zavijeta proti Zidanemu Mostu, cesta pa ob Gračnici nadaljuje pot v smeri Jurkloštra. Dolina je tukaj na določenih mestih zelo ozka, prava soteska s strmimi in visokimi pobočji, kjer je komaj prostora za potok in cesto. Še to so morali ponekod prav vsekati v skalnato pobočje. Po dobrih dveh kilometrih ovinkaste ceste prispemo do odcepa za Lokavec. Na tem mestu se stikajo v soteski tri vasi: Vodiško na desnem bregu, Gračnica na levem bregu potokov Gračnica in Lokavški potok, desno čez most pa je razpotegnjena in razpršena vas Lokavec.

Malo pred tem odcepom stoji ob cesti spomenik, ki nas opominja na dogodek v 2. svetovni vojni. Že prvič mi je padel v oči. Radovednost mi ni dala miru, zato sem o tem povprašal sorodnike. Ker sem bil takrat nekaj let mlajši, vsega še nisem dobro razumel. Saj še danes ne, ampak vseeno vem o tem nekaj več, še posebej sedaj, ko sem sodeloval pri našem projektu.

V tej soteski je bila v času 2. svetovne vojne samo ena bitka, ampak ta toliko bolj pomembna. Mogoče bom čez leta vse skupaj le razumel. Zdaj vem le to, da je prišla takrat, 12. februarju 1944, na naše območje neka partizanska divizija, ki so ji rekli Štirinajsta. Prišli so z one strani Lovrenca, iz Okroglic, in se v mrzlem februarjem popoldnevu spustila skozi vas Lokavec v dolino Gračnice. V snegu in mrazu so partizani prečkali lesen most na Gračnici in se vzpenjal v nasprotni breg proti vasi Vodiško. Iz Rimskih Toplic so po cesti prihajali njihovi nasprotniki, Nemci. Po poti so pobrali lokavške otroke in se z njimi obdali. Tako so se zavarovali pred partizanskim napadom. Mrazu se je pridružil še strah za lastna življenja. Do spopada je res prišlo, saj je partizanska zaseda morala za vsako ceno zadržati nemške vojake stran od mostov čez Gračnico. Tako dolgo, dokler ni bila celota divizija na varnem.

Spomenik so najprej postavili v spomin na padlega komandanta zasede Ilija Badovinca, ki je tu tudi pokopan. Kasneje so postavili še čudovit spomenik v obliki telohovih cvetov, ki simbolno ponazarjajo otroke živega zidu. Eden je ta dan padel, štirje so bili ranjeni. En cvet tako leži na tleh, dva sta sklonjena, vsi ostali so pokončni. Na nasprotni strani ceste so tri stopnišča, ki predstavljajo Bračičevo, Šercerjevo in Tomšičevo brigado. Te tri so sestavljale 14. divizijo. Po njej se imenuje tudi ena od ulic v Rimskih Toplicah.

Od tu pot nadaljujem desno čez lesen most, kjer so po ozki dolini Lokavškega potoka in na pobočjih hiše vasi Lokavec, ki se vzpenja vse do Lovrenca in levo v dolino Paneškega grabna. Po vrhovih teh pobočij in v dolino je takrat prišla slavna partizanska divizija. Malo naprej od hiše mojih sorodnikov stoji stavba osnovne šole v Lokavcu. Nemci so jo zgradili na začetku vojne. Zaradi svoje oblike in višine nekako ne spada v to okolje. Otroci živega zidu so takrat obiskovali to novo šolo, v kateri jih je učil nemški učitelj. Tisto usodno soboto jih je peljal na ogled filma, ob vračanju domov pa se je zgodilo, kar se je zgodilo. Takega primera še ni bilo.

Že vrsto let v tej propadajoči stavbi nekdanje šole ni več pouka, saj se otroci vozijo v šolo v Rimske Toplice. Vsako leto se učenci v februarju še posebej spomnimo na ta dogodek ter prinesemo cvetje in sveče k spomeniku. Z veseljem in ponosom sodelujemo in se udeležimo spominskih slovesnosti na obletnice živega zidu ter za prvi november, ko se s komemoracijo pri spominskem obeležju ob Gračnici poklonimo spominu padlim za svobodo naše domovine Slovenije.

Tilen Pinter

POGLED NA NAŠ PROJEKT

V mesecu novembru sta nam naša mentorja predstavila projekt E-knjiga: Stisnimo roko v pest!, s katerim bi se na malo drugačen način spomnili dveh pomembnih obletnic v letu 2011, to je 70. obletnice začetka upora proti okupatorju v času 2. svetovne vojne na naših tleh in 20 letnice samostojne države Slovenije. Hkrati bi z nastalo E-knjigo prispevali še k obeležitvi šolskega leta knjige.

Nihče od nas ni vedel točno, kaj naj bi to pomenilo, kaj bomo in kako bomo to izvedli. Na uvodno predstavitev projekta nas je prišlo kar veliko, ampak si je vsaj polovica že takoj po predstavitvi premislila. Ostali smo tisti, ki sta nas tema in način dela pritegnila, še posebej, ker se vsebina nanaša na našo domačo okolico in je povezana z našimi vrstniki v času vojne. Mislim, da lahko v imenu vseh rečem, da nam ni žal časa, ki smo ga namenili projektu.

Brali smo o resničnih dogodkih iz nam daljne in težko razumljive preteklosti, brali smo pesmi, gledali film, obiskali spominsko obeležje, se pogovarjali in razpravljali, pisno poustvarjali... in ob vsem tem veliko pridobili. Z učiteljema Špelo Mišmaš in Francem Brečkom smo nadgrajevali naše znanje in vedenja, raziskovali, ustvarjali, razvijali svoje sposobnosti razumevanja in vrednotenja ter življenja v vloge oseb in v dogodke iz naših zgodb, pesmi in filma. Skratka spoznavali in pridobili smo veliko novega, zanimivega, poučnega,... Marsikdo zdaj drugače razume in gleda na tisti daljni vojni čas in na čas izpred dvajsetih let, ko je bilo potrebno spet z orožjem v rokah braniti našo domovino.

V projektu smo sodelovali učenci 7. a, 7. b in 8. b razreda, skupaj 15 učenk in učencev.

Kot sem že povedala, se je vse skupaj začelo s prvim sestankom. Takrat sta nam učitelja razložila namen projekta, kaj sploh je E-knjiga (elektronska knjiga), kaj in kako bomo delali, kam bomo šli... in še mnogo zanimivih stvari (te so se na koncu tudi uresničile), ki so nas motivirale in pritegnile k sodelovanju v projektu, kljub temu, da imamo še veliko drugih obveznosti z rednim poukom in različnimi dejavnostmi. Kar težko je bilo vse uskladiti. A smo zmogli.

Začeli smo z odlomkom o resničnem dogodku v času 2. svetovne vojne, ki se je zgodil dobrih 6 km stran od naše šole, v ozki soteski Gračnice. Vzeli smo ga iz knjige Živi zid, ki govori o pohodu 14. divizije na Štajersko in o tem edinstvenem dogodku v dolini Gračnice, ki jo je napisal udeleženec pohoda Stane Terčak. Večina nas je vedela za ta dogodek. Učenci naše šole vsako leto za dan mrtvih sodelujemo na komemoraciji na mestu dogodka in se udeležujemo prireditve ob obletnici živega zidu. Mentorja sta nam na kratko predstavila še druge zgodovinske okoliščine, precej pa smo raziskovali sami. Marsikaj smo začeli drugače

dojemati in ceniti. Naša razmišljanja in vtise smo poustvarili in izrazili v besedilih, v katerih smo takratno dogajanje prikazali iz perspektiv različnih oseb. Vživeli smo se v njihove vloge.

Nadaljevali smo z branjem in pogovarjanjem o pesmih Bosa pojdiva dekleta obsorej in Samo en češnjev cvet. Napisal ju je Karel Destovnik – Kajuh, ki je bil med udeleženci pohoda 14. divizije in vodja njene kulturniške skupine. Posvetil ju je svoji veliki ljubezni Silvi in ljubezni do domovine in vseh žrtev za svobodo. Žal je bil žrtev tudi sam le deset dni po znamenitem dogodku živi zid. Na osnovi tega smo poustvarjali na temo dveh ljubezni, ljubezni do bližnjega (dekleta ali fanta) in ljubezni do domovine v težkih vojnih časih.

Ogledali smo si še skoraj 40 let star slovenski film Ne joči Peter. V njem se zrcali skrb in ljubezen do otrok v času vojne. Po pogovoru o prikazani vsebini smo se odločili, da to dogajanje poustvarimo s stališča treh otrok v filmu. Nastala so v glavnem fabulativna pisma in spomini na tiste dni in dogodke.

7. februarja letos se je na mestu dogodka končal s slovesno prireditvijo že 37. pohod po potek 14. divizije. To smo izkoristili za udeležbo na prireditvi in obisk samega prizorišča, kjer stoji spominsko obeležje (spomenik padlemu komandantu Iliji Badovincu in spomenik udeleženi otrokom živega zidu). Začutili smo vsaj delček takratnih hudih časov in stiske otrok, ki so jih nemški vojaki vzeli za svoj ščit pred partizanskim napadom. Nekateri moji sošolci se mimo tega spominskega obeležja vozijo vsak dan, saj tod pelje njihova pot v šolo in domov.

Čeprav smo imeli veliko dela, se nismo predali in smo zavzeto brali, razpravljali, raziskovali, pisali, risali, popravljali in dopolnjevali naše izdelke, fotografirali, iskali ustrezen slikovni material..., tako da so nastala čudovita dela, polna ustvarjalnosti. Mislim, da bo vsak bralec naše E-knjige lahko v njih zaznal, da smo se potrudili po najboljših močeh in na malo drugačen način obdelali in prikazali vsebinsko zelo zanimiva področja, ki smo jih nekako povezali z rdečo nitjo: *domovina, vojna, otroci, ljubezen*, kar smo tudi izbrali za naslov naše knjige.

Veseli smo, da nam je uspelo na ta malo drugačen način prispevati k obeležitvi in praznovanju šolskega leta knjige, 70. obletnice upora proti okupatorju, brez katerega bi letos junija najverjetneje ne mogli praznovati 20. obletnice neodvisnosti naše države Slovenije.

Zdaj, ko je vsega tega konec, si želimo, da bi lahko sodelovali še v kakšnem podobnem, zanimivem projektu.

Manca Knez

ZAKLJUČEK

Projektno učno delo v marsičem presega standardne oblike pouka, je pravzaprav didaktični model, ki omogoča doseganje in preseganje zastavljenih ciljev na aktivni, raziskovalni in ustvarjalni način, usvajanje vseživljenjskih znanj in veščin ter sodelovanje in povezovanje med sodelujočimi znotraj šole, med šolami ter z domačim in lokalnim okoljem. Seveda pa zahteva aktivno vlogo vseh sodelujočih, poleg individualnega, tudi mnogo timskega dela vse od ideje, načrtovanja, izvajanja, do predstavitve rezultatov in evalvacije projekta. Je zelo dobrodošla oblika pri obdelavi obsežnejših tematskih sklopov in omogoča interdisciplinarno povezavo različnih predmetnih in vsebinskih področij.

Pri našem vsakodnevem delu je projektni način dela že ustaljena praksa in kot tak ne pomeni izziva po nečem novem. Že vrsto let izvajamo številne razredne in šolske projekte v povezavi z učnimi vsebinami, ter projekte, s katerimi zaznamujemo pomembne obletnice, spominske dneve, znane osebnosti našega kraja (A. Aškerc, Drago Ulaga, 150 let šolstva v Rimskih Toplicah ...), izvajamo dejavnosti širših projektov (Skriti zaklad, Ekošola, Zdrava šola, Turizmu pomaga lastna glava, Evropska vas ...). Tako nam pomeni večji izziv tematsko področje projekta in njegove vsebine ter najrazličnejše interdisciplinarne možnosti pristopa k izpeljavi projekta in predstavitvi nastalih rezultatov. Veliko nam pomeni pridobivanje vseživljenjskih znanj in ob tem ozaveščanje k spreminjanju svojih pogledov in vrednot. Na kratko: »Projekti nas bogatijo in povezujejo.«

Tudi razvojni projekt E-knjiga: Stisnimo roko pest!, nam je takoj postal izziv zaradi tematskih vsebin in spet drugačnega interdisciplinarnega pristopa k njegovi realizaciji. Izziv in motivacija je bila močna za oba mentorja in za sodelujoče učence, še posebej, ker smo v njem videli idealno možnost pristopa k vsebinam, ki govorijo učencem o zelo oddaljenih časih in dogodkih, ki so jim dokaj abstraktni za razumevanje in vrednotenje. Pravi motivacijski moment je bil, da se določeni vsebinski dogodki projekta dogajajo v domači okolici in da so v njih udeleženi tudi otroci, pri čemer nam je bilo izhodišče spominsko obeležje in prozno besedilo o tem dogodku. To pa potem ni bilo težko navezati še na vsebinsko izbiro filma in pesniškega besedila, katerega avtor je udeleženec dogodka iz proznega besedila. Nekako smo poskušali slediti štirim stvarem, ki se prepletajo v nastalih poustvaritvah: vojna, otroci, domovina in ljubezen. Poustvarjene zgodbe, dnevniški zapisi, pesmi, pisma ... ponujajo pogled na določen čas in dogodek z različnih perspektiv. Določene poustvaritve smo navezali

na dogodke iz učencem bližnje zgodovine in časa našega osamosvajanja. Verjamemo, da je ostalo še mnogo različnih izraznih možnosti poustvarjanja in prikaza (npr.: s stališča nemškega vojaka, pesnika Kajuha, komandanta 14. divizije, iz bolj oddaljene časovne distance...).

Skozi empatijo v dogodke in osebe ter takratni dogajalni prostor in čas je njihovo doživljanje, razumevanje in vrednotenje dobilo konkretnejše predstave, ki bodo gotovo ostale dobro zasidrane in bodo osnova za drugačno razumevanje in vrednotenje še marsikatero kulturno-zgodovinske in druge okoliščine preteklosti in sedanjosti. Ne toliko količina pridobljenih informacij in dejstev, veliko več so vredne pridobljene izkušnje, vseživljenjska znanja, kompetence in vedenja, ki pripomorejo posredno tudi k postopnem spreminjanju vrednotnega sistema in s tem odnosa do različnosti, odnosa do dogodkov, ki so pripomogli k ohranitvi naše narodne identitete in osamosvojitve, ljubezni do sočloveka in domovine ... Zavzetost učencev za izvajanje projektnih dejavnosti in nastajanje konkretnih rezultatov je bila izjemna. Vsi, mentorja in sodelujoči učenci, smo pridobili neprecenljive izkušnje, ki so nas obogatile in nam dale zagon za nove projekte in ideje.

Franc Brečko in Špela Mišmaš

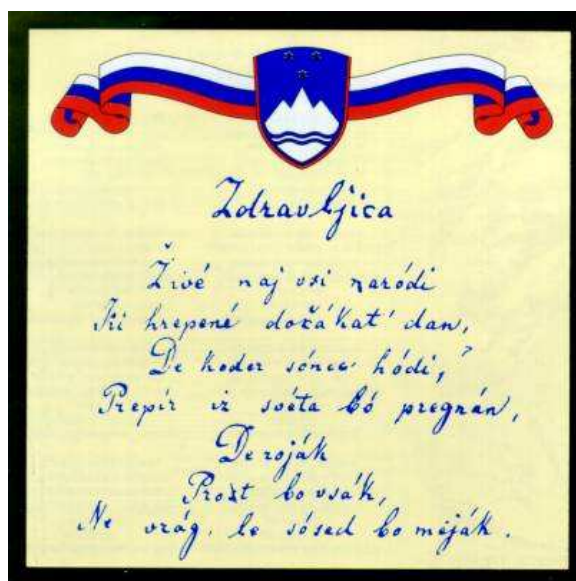
Slika 35: Rimske Toplice (Vir:rimsketoplice.si)

Slike 36 do 38: Emblemi (Vir: OŠ Antona Aškerc Rimske Toplice)

Več o našem kraju in o nas na:

<http://www.rimsketoplice.si/index1.htm> <http://www.os-rimsketoplice.si/>

Sliki 39 in 40: Davne sanje in želje so se uresničile 25. junija 1991. Slovenija je postala samostojna in neodvisna država. Danes je enakopravna in dejavna članica EU in številnih mednarodnih organizacij.

(Vir: zkpprodaja.si21.com, slovinci.mojforum.si)

LITERATURA IN VIRI

1. Terčak, Stane. Živi zid. Celje, 1952
2. Destovnik, Karel – Kajuh. Zbrano delo: Pesmi. Ljubljana: Zavod borec v Ljubljani, 1966.
Zbral, uredil, uvodno študijo in opombe napisal Cesar Emil.
3. Žgajnar, Matija. Koledar dogodkov v NOG 1941 -1945. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1981.
4. Kržišnik, Zvone. Patulja zvestobe: Kulturniška skupina 14. divizije. Ljubljana: Založba borec in Partizanska knjiga, 1984.
5. Ambrožič –Novljan, Lado. Pohod štirinajste. Druga dopolnjena in popravljena izdaja. Ljubljana:Knjižnica NOV in POS, 1978.
6. Tičar, Lev (uredil). Rimske Toplice v borbi in svobodi. Rimske Toplice: Zveza borcev Rimske Toplice, 1954.
7. Revija Svobodna misel. Letnik 18, februar 2009. Svobodna misel d.o.o., Ljubljana.
(Članki: Ivan Dolničar, Petinšestdeset let od pohoda 14. divizije; Jožica Hribar; Spomeniki 14. divizije; Jožica Hribar, Otroci iz živega zidu.)
8. Film Ne joči, Peter. Režija France Štiglic. Viba film, 1964.

DRUGI VIRI IN SPLETNE POVEZAVE

http://sl.wikipedia.org/wiki/Ne_jo%C4%8Di,_Peter

<http://www.youtube.com/watch?v=D4-p-mKWNqM>

<http://www.youtube.com/watch?v=HA2ron7zRF0>

http://sl.wikipedia.org/wiki/Karel_Destovnik_-_Kajuh

http://sl.wikipedia.org/wiki/Ne_jo%C4%8Di,_Peter

<http://www.mojvideo.com/uporabnik/dule82/blog/ne-joci-peter/8559>

http://sl.wikipedia.org/wiki/Ilija_Badovinac

<http://www.youtube.com/watch?v=UkRcdkNAZoI&feature=related>

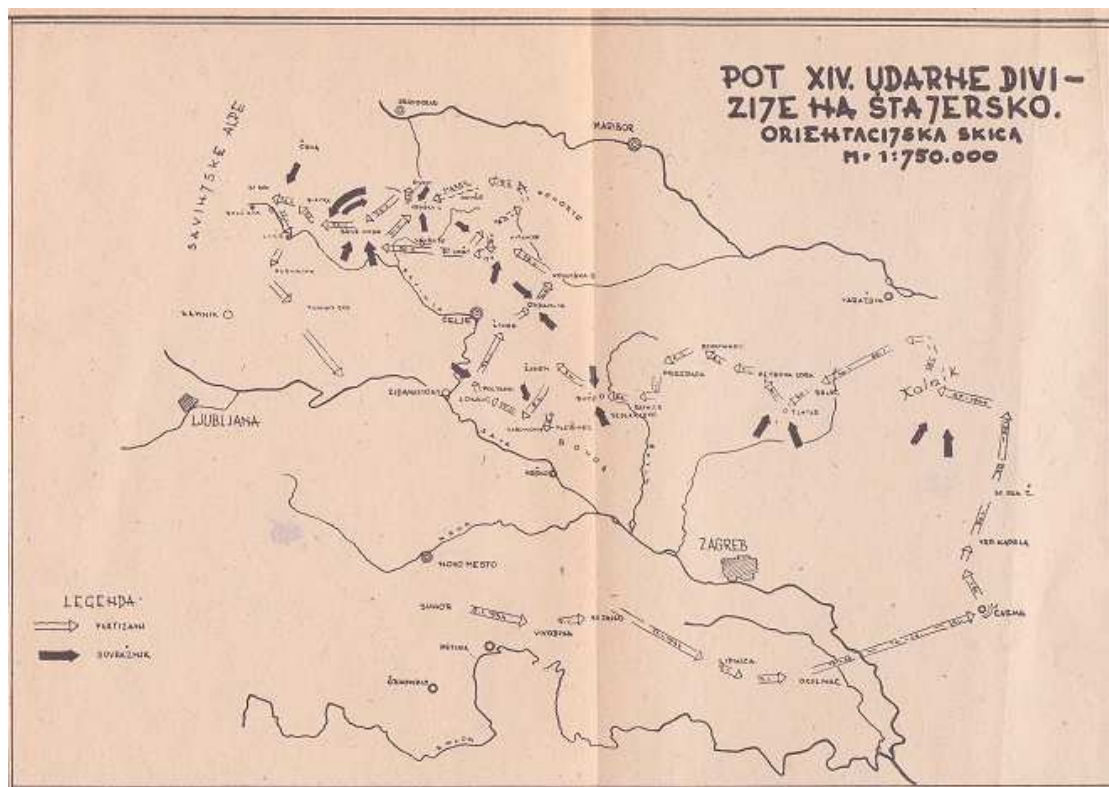
http://sl.wikipedia.org/wiki/Pesem_XIV._divizije

http://www.youtube.com/watch?v=cGkEIy_gKi4

http://sl.wikipedia.org/wiki/Zidani_Most

<http://www.rimsketoplice.si/index1.htm>

<http://www.os-rimsketoplice.si/>

Slika 41: Pot 14. divizije na Štajersko (Vir: knjiga Živi zid, Stane Terčak)